

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості»

Студентки 2 курсу групи ЗПС-63
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Клименко Т.Г.

Керівник к. психол. н., доцент ЗВО
Севост'янов П.О.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи дослідження особливостей комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.....	6
1.1. Поняття кіберкомунікації.....	6
1.2. Поняття комунікативних здібностей у психології.....	14
1.3. Особливості комунікативного спілкування у осіб юнацького віку.....	21
Висновки до розділу I.....	29
РОЗДІЛ II. Методологічні основи дослідження особливостей комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості...31	31
2.1. Мета і завдання дослідження.....	31
2.2. Характеристика вибірки.....	31
2.3. Методи дослідження.....	32
Висновки до розділу II.....	33
РОЗДІЛ III. Емпіричне дослідження особливостей комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.....	34
3.1. Аналіз рівня виразності кіберкомунікативної залученості осіб юнацького віку за допомогою описових статистик.....	34
3.2. Аналіз рівня виразності комунікативної компетентності осіб юнацького віку за допомогою описових статистик.....	37
3.3. Визначення рівнів кіберзалученості за допомогою кластеризації.....	45
3.4. Порівняльний аналіз показників комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості	48
Висновки до розділу III.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
АНОТАЦІЯ.....	69
ABSTRACT.....	70
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність. Наприкінці XX — початку XXI століття взяло початок формування нового соціального укладу, пов'язаного зі стрімким розвитком телекомунікаційних технологій. Інформаційне суспільство отримало свою назву саме завдяки визначенню його головної структури — інформації. За останні десятиліття інформаційні канали стали невід'ємною частиною людської діяльності і мають вирішальне значення для соціального життя, а завдання передачі великої кількості інформації в умовах глобалізації стає все більш актуальним [11]. Інтернет надійно увійшов у наше повсякденне життя у вигляді смартфонів як зручного засобу комунікації, який поєднує в собі телефон та комп'ютер. Особливо зросла популярність соціальних мереж, які надають можливість спілкуватись, навчатись, працювати, шукати та обмінюватись інформацією, новинами, фото, відео та музичним контентом.

До однієї з найбільш поширених груп користувачів Інтернету та соціальних мереж належать особи юнацького віку. Це покоління народилося за часи інформаційної революції, а зараз в Україні освітній процес старшокласників та студентів переважно проходить в режимі онлайн. Не буде перебільшенням стверджувати, що вони майже цілодобово перебувають у кіберпросторі, спілкуючись з однолітками та педагогами, та сприймають його як реальне середовище проживання. За результатами опитування, проведеного дослідницькою компанією Factum Group, станом на 2020 рік частка користувачів інтернету віком від 15 до 24 років становить 97% [6]. Кіберпростір можна вважати чинником соціально-психологічної адаптації особистості в юнацькому віці, тому юнаки належать й до найбільш вразливої групи з огляду на залежність від соціальних мереж. В Україні найбільш поширеною є кіберкомунікативна залежність. Згідно з проведеними дослідженнями, соціальні мережі займають перше місце за відвідуваністю серед молоді – 27 % загалом [10].

Ця залежність може набувати такого рівня, що юнаки віддають перевагу онлайн спілкуванню порівняно з реальним життям, внаслідок чого деякі з їхніх комунікативних здібностей можуть значно потерпати. Тобто, з одного боку,

долаючи перешкоди у відстані та часі, соціальні мережі надають юнакам доступ до інформації з усього світу, відкривають перед ними двері до навчання та опановування нових професій, а з іншого боку можуть сприяти їхньої десоціалізації, дезадаптації до реального життя, погіршенню навичок ефективної комунікації у зв'язку зі зменшенням досвіду реальної взаємодії.

Об'єкт дослідження: комунікативна сфера особистості.

Предмет дослідження: комунікативні здібності осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Мета дослідження: визначити особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Завдання:

- 1) Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості;
- 2) Дослідити комунікативні здібності осіб юнацького віку;
- 3) Дослідити виразність кіберкомунікативної залученості у осіб юнацького віку та виділити її рівні;
- 4) Провести порівняльний аналіз комунікативних здібностей осіб юнацького віку у групах з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Гіпотеза: Припускаємо, що групи осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості відрізняються за складовими комунікативних здібностей, зокрема, особи з високою залученістю у віртуальне комунікативне середовище передбачувано демонструють нижчий рівень розвитку цих складових.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз наукової літератури, узагальнення, класифікація;
- емпіричні: Шкала залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking) в адаптації П.О. Севост'янова, С.Г. Яновської, Р. Л. Туренко, Д.Є. Пивовар [34], методика «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)», тест Н. Айзенка «Ваш характер», методика «КОС-2»;
- статистичні: критерій Колмогорова-Смірнова, кластерний аналіз методом k-середніх, критерій Краскела-Уолліса.

Характеристика вибірки: В дослідженні взяли участь 82 особи віком від 16 до 23 років, які навчаються в освітніх закладах м. Харкова, серед них особи чоловічої статі складають 53 %, жіночої статі- 47%. Після проведення опитування вони були розподілені на три кластери на основі диференціації за рівнем кіберкомунікативної залученості з метою подальшого виявлення особливостей комунікативних здібностей у групах, що були утворені.

Практична значущість. Розуміння особливостей комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості дозволить розробити ефективні стратегії психологічної підтримки та навчально-професійного розвитку осіб юнацького віку. Результати дослідження можуть послужити підґрунтям для подальшого дослідження цієї проблематики у цій віковій групі, основою для впровадження програм розвитку навичок комунікації через використання онлайн-платформ, навичок балансування між онлайн- і офлайн спілкуванням, контролю емоційних реакцій та критичного підходу до інформації, що сприятиме покращенню якості та ефективності їхньої комунікації та загальному благополуччю суспільства. Таким чином, дослідження цієї теми має важливу практичну значущість та може сприяти позитивним соціальним результатам.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ КІБЕРКОМУНІКАТИВНОЇ ЗАЛУЧЕНОСТІ

1.1. Поняття кіберкомунікації

Об'єднуючи мільйони користувачів, Інтернет забезпечує можливість міжособистісного інтерактивного спілкування за допомогою соціальних мереж, які являють собою частину кіберпростору. Термін «кіберпростір» у 1982 році ввів канадський письменник Вільям Гібсон у своєму оповіданні «Спалити Хром», а потім у 1984 році популяризував у романі «Нейромант», де з'явився ще один термін «віртуальна реальність». Після цього віртуальна реальність трактується як простір, сформований за допомогою глобальної телекомунікаційної мережі. Термін «соціальні мережі» в 1954 році впровадив соціолог Джеймс Барнс в своїй статті «Класи та збори у норвезькому острівному приході».

Епоха соціальних інтернет-мереж почалася у 2000-х роках. У 2003-2004 рр. було запущено три мережі, Facebook, LinkedIn і MySpace, які досі залишаються популярними у світі. У той час у практичних дослідженнях формується саме поняття «соціальної інтернет-мережі» (СІМ). З погляду спільного для користувачів та розробників підходу соціальні інтернет-мережі являють собою інтерактивний веб-сервіс для багатьох користувачів, віртуальне співтовариство, що поєднує людей з спільними інтересами, уподобаннями та видами діяльності. Соціальна мережа також розглядається як сукупність акторів (агентів), які можуть взаємодіяти між собою, утворюючи зв'язки, що мають соціальний характер — наприклад, дружба, спільна діяльність або обмін інформацією [12].

Згодом після виникнення соціальних інтернет-мереж почали з'являтися месенджери, наприклад Skype, Viber, WhatsApp, Telegram Web, Instagram Direct, деякі на основі соціальних мереж, що вже існують. У міжмережжі месенджери виконують роль засобів спілкування. Вони дозволяють людям підтримувати зв'язок та пришвидшують процес комунікації. Враховуючи зазначені особливості та різні

підходи до аналізу месенджерів можна дійти висновку, що месенджери являють собою специфічну форму використання Інтернету для комунікації та соціальної взаємодії великої кількості користувачів з метою налагодження стосунків, спільного вирішення завдань, а також задоволення інформаційних і комунікативних потреб.

Загалом до соціальних мереж відносять такі види: соціальні мережі, наприклад, Facebook, Instagram та ін., системи миттєвого обміну повідомленнями, в яких користувачі спілкуються через мережу в режимі реального часу, наприклад, Viber, WhatsApp, Telegram та ін., інтернет-чати, де одночасно декілька користувачів можуть спілкуватися в режимі реального часу, інтернет-форуми, де користувачі можуть створювати нові теми, коментувати та обговорювати повідомлення інших користувачів, веб-блоги – особисті онлайн журнали окремих користувачів, вікі-довідники – портали, зміст яких можуть редагувати відвідувачі, наприклад, Вікіпедія та Інтернет-хости, де розміщуються відеоматеріали (YouTube) [29].

В сьогоденні під соціальними мережами розуміють технологічні комплекси, які організують та керують обміном інформацією між суб'єктами соціальних відносин. Вони призначені забезпечувати спілкування зацікавлених у ньому абонентів, яких об'єднують спільні інтереси, інформаційні потреби та навички спілкування. Відповідно до запитів користувачів соціальні мережі модифікуються новими можливостями. На думку науковців, популярність соціальних мереж пояснюється тим, що їх учасники отримують підтримку від інших учасників соціальної мережі, верифікують свої ідеї через участь у соціальній взаємодії, отримують соціальну вигоду від контактів та відпочивають [4].

Комунікація в кіберпросторі існує як два процеси: обмін інформацією між суб'єктами комунікації у вигляді повідомлень (голосових, відео, текстових), документів, файлів та ін. (наприклад, системи інтернет-банкінгу та інтернет-магазинів) та спілкування між людьми, тобто соціальна комунікація [43].

З початком функціонування та розвитком віртуальних товариств соціальна комунікація набула нових якостей, таких як оперативність, системність та глобальність. Специфіка віртуальної реальності обумовлює відмінності комунікації в реальному просторі від комунікації в віртуальному. В літературі віртуальна

реальність характеризується ознаками серед яких нематеріальність впливу (характерні для речового ефекти, створені зображуваням), умовність параметрів (штучність й змінюваність об'єктів) та ефемерність (свобода входу та виходу забезпечує можливість переривання й відновлення існування) [36].

Між дослідниками комунікативної діяльності людини в Інтернеті існує полеміка з приводу визначення терміну «інтернет-комунікація», зокрема базового іменника «комунікація». Поняття «мережева комунікація», «гіперкомунікація», «віртуальна комунікація», «інтернет-комунікація», «інтернет-дискурс» здебільшого використовуються як взаємозамінні [18].

Але через суттєві відмінності спілкування у кіберпросторі від конвенціонального спілкування найбільша дискусія викликана співвідношенням понять «комунікація в мережі Інтернет», «інтернет-комунікація» та «спілкування в мережі Інтернет». До особливостей інтернет-комунікації відносять інтерактивність, гіпертекстуальність, віртуальність, креативність, глобальність, мозаїчність, анонімність та фрагментарність. При цьому комунікація в інтернеті характеризується трансграничністю (невизначені число анонімних користувачів та масштаби поширення інформації), високою мобільністю комунікантів (окремої людини і соціальних систем), змінністю ієрархічного порядку поширення інформації (з вертикального до рівноправного) та двосторонністю. Також серед основних параметрів Інтернет-комунікації є статусна рівноправність учасників та комбінація різних типів дискурсу [44].

На думку Бегерської О.В. інтернет-комунікація — це процес вербальної і невербальної взаємодії в Інтернеті між її учасниками, спрямований на обмін інформацією. В залежності від кількості учасників вона поділяє інтернет-комунікацію на типи, серед яких розрізняють такі: взаємодія між двома особами, між індивідом і групою осіб, між людиною та комп'ютером та між групами людей.

Відповідно до типу учасників процесу інтернет-комунікації виділяють кілька форм взаємодії:

- взаємодія реального користувача інтернету з іншим реальним партнером (наприклад, через електронну пошту, новинні групи, месенджери, форуми чи електронні розсилки);

- взаємодія реального суб'єкта з уявним партнером — як-от спілкування з автоматичними поштовими системами, участь у комп'ютерних іграх або перегляд і навігація веб-сайтами;

- взаємодія віртуальних партнерів — наприклад, взаємодія між комп'ютерними інтелектуальними агентами.

За фактором сучасності вона виокремлює синхронну комунікацію, яка проходить в режимі реального часу: користувачі одночасно перебувають онлайн і обмінюються повідомленнями через месенджери, такі як Facebook Messenger, Telegram, Viber, та асинхронну комунікацію, яка, навпаки, передбачає, що учасники не обов'язково перебувають у мережі одночасно, тож час отримання й прочитання повідомлення залишається невизначеним. Прикладом асинхронного спілкування є електронне листування. За формою вона розрізняє усну комунікацію (наприклад, за допомогою програм для розпізнавання голосу) та письмову або текстову [2].

Трачук Л. Ф., Казначєєва Л. М. до особливих рис інтернет-комунікації відносять умовну анонімність, добровільність вибору контактів або їх уникнення, специфіку міжособистісного сприйняття за відсутності невербальних сигналів, схильність до нетипової чи нестандартної поведінки, а також труднощі у вираженні емоційної складової спілкування. Для надання своїм повідомленням емоційного забарвлення учасники інтернет-комунікації використовують засоби креолізації, до яких належать шрифт, колір тексту, а також його фон, засоби орфографії, пунктуації та словотворення, смайли, емодзі чи емотікони, меми, спеціальні символи або словесний опис емоцій, графічне оформлення тексту та ін. [40].

Khofidul A. M. та співатори у своєму дослідженні підкреслюють роль емодзі як інструменту невербального спілкування з метою розробки ефективніших стратегій комунікації в цифрову епоху [48]. Dildor Otajonova у своїй роботі підкреслює, що графічні елементів, а саме емодзі, емотікони, меми та стікери, компенсують відсутність традиційних невербальних сигналів та водночас створюють нові

унікальні для кіберпростору форми вираження, сприяючи ефективності онлайн-комунікації. Зокрема, емодзі забезпечують семантичну точність внаслідок категоризованості піктограм, стікери привносять емоційне вираження на основі символів, а меми слугують культурними орієнтирами, через які встановлюється спільне розуміння між користувачами [50].

А.О. Краснякова розглядає інтернет-комунікацію як соціальну взаємодію індивідів, яку вони здійснюють в мережі Інтернет за допомогою вербальних та невербальних засобів, щоб створити та підтримувати нові соціальні зв'язки [19].

Дослідниця М.М. Мягка зазначає, що в кіберпросторі комунікативну функцію за своєю сутністю виконує текст. Комунікативний акт складається з основних структурних елементів: автора (адресанта), тексту, адресата й контексту. Повноцінна взаємодія з текстом можлива лише за умови занурення суб'єкта в сам текст. Комунікація як форма «спілкування» з текстом відрізняється від простого сприйняття, адже активна взаємодія з текстом побудована на принципі діалогу. Глибину й рівень взаємодії «учасників діалогу» визначають не лише якісні характеристики самого тексту, а й інтелектуально-творчі здібності суб'єктів комунікації. Сприйняття у цьому контексті розглядається як один із компонентів комунікативного акту, який передає специфіку рецептивного відображення реальності [23].

Через соціальні мережі люди засвоюють прийнятні для віртуального світу стереотипи, норми діяльності, моделі поведінки, створюють свою соціальну ідентичність, формують власну самооцінку, що не завжди є адекватною, та з часом переносять їх до реального життя. Основними рисами спілкування в соціальних мережах вона вважає добровільність, відсутність невербальної інформації, анонімність, установку на бажані риси партнера та прагнення до нетипової, ненормативної поведінки [4].

Деякі науковці наприклад, М. Кастельс, Н. Малєєва, К.Настояща, О. Скар в контексті комунікації в кіберпросторі використовують поняття «комунікативні інтернет-практики». Комунікативні практики як правило належать до одного з видів соціальних практик. Їх розуміють як певну сукупність життєвих умінь і навичок

людини, яка забезпечує стабільність її життєдіяльності. Вони є свідомі, реальні та повторювані [32].

Т.А. Равлюк характеризує поняття «комунікативні інтернет-практики» як «особливий, безперервний, швидкий, гнучкий, стихійний, відкритий вид соціальних практик, який розгортається у віртуальному комунікативному просторі» [32]. До комунікативних практик у кіберсередовищі вона відносить самопідтримку та взаємопідтримку, взаємодопомогу, взаєморозуміння, деструктивні (тролінг, флуд та ін.) діяльності, відпочинок (ігри), відволікання та розваги, уникання, знайомства та дружбу, самовираження та саморозкриття, самовдосконалення та розвиток, самодемонстрацію та самоутвердження.

А.О. Краснякова визначає комунікативні практики в кіберпросторі як засоби раціональних дій індивіда з метою обміну інформацією, створення нових смислів та формування ефективних моделей комунікативної взаємодії. Вона робить наголос на таких критеріях комунікативних практик як прагнення до визнання і прагнення до порозуміння, а також значущим критерієм виокремлює ступінь залученості користувачів Інтернету до комунікативної взаємодії. Також вона виділяє такі рівні залученості: проактивний, реактивний та пасивний [19].

Використовуючи термін «мережеві комунікативні практики», вчена К. Настояща розуміє «дії, що повторюються, дублюються, тиражуються, автоматизуються», загалом для них характерна фрагментарність, полістилістичність, знакозаміщення (смайлики), симулятивність, декларативність, вони допомагають в створенні іміджу або виконують технічну функцію та орієнтовані на трансідентичність (глобоіндивідуалізацію) [25].

Л.І. Соломенко застосовує термін «комунікативні практики користувачів соціальних мереж». Вона виділяє три основні види таких практик. По-перше, це «знакозаміщення» – можливість передавати в середовищі соціальних мереж своє ставлення до контенту через символи («лайки») та їх варіанти, які відповідають різним емоційним реакціям. По-друге, це можливість ділитися інформацією або поширювати її для ознайомлення багатьох користувачів цієї соцмережі з важливою подією/думкою/поглядом. Цей вид практики у віртуальному просторі сприймається

як «позитивна конотація рівності, безкорисливості». І нарешті – створення коментарів (як словесних, так і у вигляді знакозаміщення) [36].

Виходячи з різних аспектів процесу комунікації та його функцій польський дослідник Т. Гобан-Клас запропонував розглядати сім типів комунікації: 1) трансмісія, тобто безпосереднє передавання інформації, умінь, ідей та емоцій;; 2) порозуміння з іншими; 3) вплив і взаємовплив; 4) створення спільноти; 5) взаємодія; 6) обмін; 7) компонент суспільного процесу, який здійснює громадський контроль, виражає групові норми, розподіляє ролі, забезпечує координацію зусиль та ін. За теорією Т. Гобан-Класа комунікація у віртуальному просторі є інтегральним процесом у інтернет-середовищі [47].

Сутність комунікативних практик описують два протиставлених підходи. Перший поєднує теорію комунікативної дії Ю. Габермаса і концепцію ідеального комунікативного співтовариства К.-О. Апеля та стверджує існування певного нормативного ідеалу взаємодії суб'єктів, уgruntованого на досягненні порозуміння між акторами комунікації, яке у свою чергу обумовлюється аргументованим дискурсом. Прихильники другого підходу вважають, що комунікація базується на прагненні людини до визнання, яке унеможливорює у суспільстві консенсус як стале утворення. Отже до критеріїв комунікативних практик відносять прагнення до розуміння та прагнення до визнання.

До критеріїв комунікативної практики також належить рівень залученості інтернет-користувачів до процесу комунікативної взаємодії. З огляду на це виокремлюють наступні рівні залученості:

-пасивний, коли учасники комунікації не беруть участь в обговоренні, не створюють самостійно інформаційний контент, а користуються вже створеним іншими людьми контентом, не висловлюючи свого ставлення;

-реактивний, коли комуніканти шукають потрібну інформацію, спостерігають хід комунікації, користуються інформаційним контентом інших учасників, висловлюючи свою думку, залишають інформаційний слід, поповнюють та розширюють контент соцмереж за рахунок збільшення кількості переглядів, показників охоплень соцмереж тощо;

-проактивний, коли суб'єкти взаємодії формують нові смисли, створюють та поширюють новий контент, активно висловлюють своє ставлення та ін.

Комунікативні практики поділяються на такі типи: конструктивні або деструктивні. Тип практики обумовлюється способом впливу на комунікативну взаємодію в інтернет-просторі (чи то формування та підтримка взаємозв'язків, чи навпаки провокування конфліктів) в залежності від різних цілей взаємодії комунікантів.

Конструктивні практики формуються як результат генерування своєї власної інформації або поширення контенту інших користувачів, маючи на меті співробітництво з іншими учасниками та досягнення взаєморозуміння. Такі практики зміцнюють взаємодію між їх учасниками, формують ефективні моделі поведінки, розвивають соціальну спільноту та сприяють порозумінню у суспільстві загалом. Деструктивні практики опосередковують генерування або поширення інформаційного контенту негативного або образливого змісту з метою розпалення суперечок та конфліктів. Такі практики спонукають зростання агресії та конфліктів у спільноті навколо інформаційного наповнення, розбалансовують учасників взаємодії та налаштовують один проти одного.

Отже, узагальнюючи підходи вітчизняних і зарубіжних розвідок щодо кіберкомунікації можна стверджувати, що кіберкомунікація як глобальне явище нашого часу значно впливає на діяльність в усіх сферах сучасного суспільства. Вона різнобічно досліджується, вирізняється різноманітними дослідницькими підходами, внаслідок чого вивчається багатьма науками (інформатика, лінгвістика, соціологія, політологія тощо). Кіберкомунікація є специфічним типом комунікації, який з'явився через оформлення інформації та реалізацію цілей традиційних форм комунікації через внесення до комунікативного простору нових чинників та агентів (комп'ютери, смартфони, соціальні мережі тощо). Кіберкомунікація має притаманну їй мережеву мову, свої властивості та особливості. Кіберкомунікації мають тенденцію постійно розвиватися, проникаючи у різні сфери людського життя та створюючи нові моделі комунікацій.

1.2. Поняття комунікативних здібностей у психології

Перш ніж визначити поняття «комунікативні здібності», необхідно розглянути зміст понять «комунікація» та «спілкування», які близько співвідносяться. Розгляд психолого-педагогічної літератури показав, що існує багато трактувань поняття «комунікація». Наведемо деякі з них.

Поняття «комунікація» (лат. *communicatio* — роблю спільним, зв'язую) з'явилося в науковій літературі на початку XX століття. У широкому сенсі комунікація розглядається як процес обміну інформацією між індивідами через спільну систему символів. На думку Р. Адлера та Н. Тоуна, комунікація — це процес, що відбувається щонайменше між двома людьми й починається з наміру однієї особи встановити контакт з іншою. Вони зазначають, що комунікація зароджується у вигляді внутрішніх уявних образів, виникаючих у свідомості ініціатора взаємодії. Ці образи можуть охоплювати ідеї, думки, візуальні уявлення та емоції. [46, с. 44-48].

«Філософський енциклопедичний словник» дає визначення «комунікації» у широкому значенні як «термін, що окреслює людську взаємодію у світі. У сучасній філософії використовується передусім як ознака конструктивної взаємодії особистостей, соціальних груп, націй та етносів, яка розгортається на основі толерантності й порозуміння» [42, с. 291].

За «Сучасним лінгвістичним словником» А. Загнітко «комунікація (англ. *communication*; лат. *communicatio* — зв'язок, спілкування): 1) один із модусів існування явищ мови (поряд з мовою та мовленням); 2) мовленнєве спілкування, використання мови для спілкування та обміну інформацією, що забезпечує тяглість і унормоване життя соціуму, задоволення психофізіологічної потреби людини в контакті з іншими особистостями; смисловий та ідеально змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; 3) операції з інформацією у спілкуванні; 4) складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією. У широкому тлумаченні — спілкування, опосередковане використанням мовних (вербальних) і немовних (невербальних) знаків; спілкування особистостей за допомогою мовних і паралінгвальних засобів для передавання інформації; процес інформаційного обміну між адресантом й адресантом у різних їхніх динамічно змінних ролях; 5)

комунікація як складова суспільного процесу, що виражає корпоративно групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль; взаємодія (інтеракція, від англ. *interaction* – взаємодія); сприймання людини людиною (перцепція, від лат. *perceptio* – сприймання) тощо» [14, с. 324–325].

У «Сучасному тлумачному психологічному словнику» В. Шапара надається таке визначення терміну «комунікація»: «1. Поняття, близьке до поняття спілкування, але розширене. Це зв'язок, у ході якого відбувається обмін інформацією між системами в живій і неживій природі. Комунікативний акт аналізується й оцінюється за такими компонентами: 1) адресант – суб'єкт комунікації; 2) адресат – кому спрямоване повідомлення; 3) повідомлення – переданий зміст; 4) код – засіб передавання повідомлення; 5) канал зв'язку; 6) результат – те, що досягнуто у підсумку комунікації... 2. Комунікація розглядається і як смисловий аспект соціальної взаємодії. Оскільки всяка індивідуальна дія виконується в умовах прямих або непрямих стосунків із іншими людьми, вона включає – поряд із фізичним – комунікативний аспект. Дії, що свідомо орієнтовані на їх смислове сприйняття іншими людьми, іноді називають комунікативними. Розрізняють процес комунікації та акти, що його становлять. Основні функції процесу комунікації полягають у досягненні соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її елемента. В окремих актах комунікації реалізуються управлінська, інформативна, емотивна і фатична функції, перша з них – генетично і структурно вихідна...» [31, с. 207–208].

Нині процес комунікації інтерпретується щонайменше трьома способами: а) як засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу; б) як спілкування – передача інформації від людини до людини; в) як передача і обмін інформацією в суспільстві з метою дії однієї людини на іншу [35].

На думку А. Король зміст понять «спілкування» та «комунікація» розрізняється. Спілкуванням вона вважає процес взаємодії між двома або більше особами, який відбувається за допомогою вербальних і невербальних засобів і спрямований на обмін особистими переконаннями, поглядами, думками, враженнями та на встановлення і розвиток взаємних контактів. Комунікація ж

тракується як процес обміну інформацією, головною метою якого є її передача та отримання. Таким чином, ці поняття є спорідненими, однак поняття «комунікація» є ширшим за обсягом, ніж «спілкування» [16].

Підсумовуючи наведені визначення, можна стверджувати, що основною функцією комунікації є передача інформації, яка може здійснюватися у формі повідомлень, не обов'язково адресованих конкретній особі. Відтак, комунікацію доцільно розглядати як обмін інформацією між індивідами, опосередкований спільною системою символів або знаків.

Розглянемо способи формулювання поняття «здібності», зокрема «комунікативні здібності».

У «Сучасному тлумачному психологічному словнику» «здібність» «визначається як індивідуально-психологічні особливості людини, що виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності й до їхнього успішного виконання. Під ними розуміється високий рівень інтеграції і генералізації психічних процесів, властивостей, відносин, дій та їхніх систем, що відповідають вимогам діяльності» [31, с.154].

На думку В. Тернопільської поняття «здібності» включає три ключові характеристики. По-перше, здібності розглядаються як індивідуально-психологічні риси, які вирізняють одну людину від іншої. По-друге, під здібностями розуміють не будь-які індивідуальні особливості, а саме ті, що позначаються на ефективності виконання певної діяльності або різних її видів. По-третє, здібності не ототожнюються з наявними у людини знаннями, навичками чи вміннями [39].

Н. Вітюк вважає, що комунікативні здібності - це комплекс індивідуальних психологічних особливостей, що надають людині можливість активно та ефективно спілкуватися, передавати й сприймати інформацію, налагоджувати взаємодію з оточенням, правильно розуміти себе та свою поведінку, а також співрозмовників та їхню поведінку, що є необхідними умовами успішної життєдіяльності [8, с.165].

Серед науковців нема єдиної думки щодо структури комунікативних здібностей. Г. Андрєєва, А. Батаршев, В. Волкова включають до цієї структури комунікативну, інтерактивну і перцептивну складові; Е. Голубєва —

психофізіологічний, психологічний та соціально- психологічний компоненти; А. Кідрон — комплекс особистісної, поведінкової і пізнавально- оцінювальної складових; Н. Воробйова виокремлює прояв позитивних емоцій, довіру, продуктивність і варіативність спілкування, інтелектуальні якості, спостережливість, самовитримку, емпатійність, толерантність, точність сприйняття, здатність отримувати задоволення від спілкування, особливості мовлення та голосу, комунікативний етикет; М. Скрипко — гнучкість, доброзичливість, емпатію, самоконтроль у конфлікті; Ю. Ємельянов, І. Зотова, С. Петрушин — когнітивну, вольову, особистісну та інструментальну складові; П. Чарченко — стратегічні та тактичні блоки, які у взаємодії описують процес комунікації [45].

Е. Панасенко та Ю. Черепова поділяють комунікативні здібності на наступні групи: 1) стратегічні й тактичні; 2) вербальні й невербальні; 3) загальні й спеціальні; 4) спеціально-важливі й універсально-важливі [28, с. 81-91].

Варто зазначити, що окрім індивідуальними особливостей людини до особливостей комунікативних здібностей входить:

- здатність встановлювати зв'язок з незнайомими людьми;
- здатність запобігати виникненню конфліктів та непорозумінь та своєчасно вирішувати вже виниклі;
- здатність поводитися так, щоб бути правильно зрозумілим та сприйнятим іншою людиною;
- здатність надавати можливість іншій людині проявити свої інтереси та почуття [29].

У визначенні автора Л. Пляки комунікативні здібності значно впливають на процес соціалізації особистості, її психологічне формування, а також на засвоєння основних форм соціальної поведінки. Їх можна умовно поділити на дві категорії: володіння технікою встановлення контактів і ведення спілкування, а також здатність ефективно використовувати власні комунікативні якості в процесі комунікації [30].

В. Кузьменко та Г. Міськова визначають комунікативні здібності як спеціальні здібності, які складають систему якостей особистості та сприяють досягненню високих результатів у комунікації. Це індивідуально-психологічні характеристики

особистості, що забезпечують ефективність спілкування. Вони не обмежуються лише наявністю комунікативних умінь і навичок, але можуть сприяти їхньому формуванню та застосуванню. У структурі комунікативних здібностей зазвичай виокремлюють такі взаємопов'язані компоненти як мотиваційний, когнітивний, емоційний, самооцінний та комунікативно-діяльнісний. Кожен із цих компонентів тісно інтегрований у загальну систему, а розвиток будь-якого з них сприяє вдосконаленню комунікативних здібностей загалом. Когнітивний компонент є репрезентативно-когнітивними структурами особистості, які є результатом засвоєння комунікативних знань, умінь і навичок, а також внутрішньою основою для реалізації процесів обробки інформації та організації комунікативної діяльності [20].

Г. Хомич та М. Вайсберг вважають комунікативні здібності сукупністю індивідуально-психологічних характеристик, що забезпечують ефективність комунікативної діяльності та міжособистісної взаємодії. До структури цих здібностей входять наступні складові:

Перцептивна складова — здатність сприймати й інтерпретувати вербальні, так і невербальні сигнали, розрізняти емоційні стани співрозмовника;

Інтерактивна складова — уміння налагоджувати контакт, взаємодіяти з людьми та справляти на них вплив;

Інформаційна складова — уміння чітко формулювати й передавати інформацію, уважно слухати й розуміти інших;

Регуляторна складова — здатність контролювати власну поведінку під час спілкування та ефективно управляти емоційними реакціями [42].

Н. Разумовська до компонентів комунікативних здібностей відносить

а) соціально-перцептивні здібності, тобто здатність розуміти психологічні особливості співрозмовника та враховувати їх під час міжособистісної взаємодії, будучи водночас суб'єктом та об'єктом групового пізнання. Серед них важливе значення мають такі компоненти як емпатія — специфічне новоутворення, що сприяє пізнанню, розумінню та емоційному співпереживанню іншому, емоційна чутливість, товариськість, здатність до саморегуляції;

б) соціально-психологічні характеристики, які встановлюють місце особистості в системі емоційних, міжособистісних, предметних і групових стосунків [33].

Відповідно до В. Косташ комунікативні здібності є різновидом спеціальних здібностей й репрезентують інтегральні особистісні характеристики, що формуються на основі певних знань і виявляються у здатності до ефективної комунікативної діяльності. Ці здібності одночасно є сталою й динамічною системою, яку, за умови наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних чинників, можна цілеспрямовано розвивати та моделювати [17].

І. Варнавська розглядає комунікативні здібності з позиції динаміки комунікації, яка проявляється у здатності особистості легко адаптуватися до нового кола спілкування, швидко входити у нього, а також у здатності успішно формувати й розвивати нові якості у процесі комунікації, вміння керувати вербальними та невербальними засобами комунікації, а також рівнем емоційної виразності. В структурі комунікативних здібностей особистості вона виокремлює стратегічні та тактичні комунікативні здібності. За допомогою стратегічних здібностей особистість попередньо планує комунікативну тактику, яку буде застосовувати у процесі спілкування. До тактичних здібностей вона відносить конкретні методи й підходи, які особистість використовує у процесі комунікації. Завдяки правильному вибору тактичних комунікативних здібностей особистість ефективно залучається до спілкування та здатна його підтримувати. В свою чергу тактичні здібності охоплюють дві основні групи методів: особистісно-орієнтовані та технічні. Перша група враховує індивідуальні риси співрозмовника, а також власні емоційні, інтелектуальні та характерологічні особливості, такі як темперамент чи риси характеру, що сприяють досягненню цілей у комунікації. Технічні методи, натомість, мають прикладний характер. До них можна віднести:

- здатність до саморегуляції, яка передбачає контроль над власним емоційним станом, поведінкою та мовленнєвими реакціями під час комунікації;

- перцептивні особливості, пов'язані із розумінням та урахуванням у процесі спілкування особистісних рис співрозмовника, здатністю моделювати його

поведінку, а також з умінням сприймати та розуміти індивідуально-психологічні риси груп;

- здатність розуміти роль та місце кожного члена групи;

- уміння встановлювати та підтримувати контакт, оцінювати його глибину, своєчасно входити у контакт й припиняти його, а також передавати або перехоплювати ініціативу в процесі спілкування;

- здатність будувати власну мовну поведінку з урахуванням емоційно-психологічного контексту, комунікативної ситуації та особливостей партнера по взаємодії.

Отже, загалом структура комунікативних здібностей має поєднувати взаємодію стратегічного та тактичного компонентів. Водночас ця структура формується безпосередньо в процесі комунікативної діяльності особистості. Комунікативні здібності визначають ефективність комунікації та самі удосконалюються в цьому процесі [7].

Науковці З. Мацюк та О. Хвесик пропонують вважати ключовою характеристикою комунікативних здібностей так звані «комунікативні якості». На їхню думку це психологічні риси індивіда, які забезпечують його готовність до спілкування, слугують підґрунтям для формування комунікативних умінь та навичок, а також надають емоційного забарвлення міжособистісній взаємодії. Комунікативні якості, що лежать в основі комунікативного ядра особистості, піддаються розвитку й корекції. Заміна негативних якостей на позитивні може суттєво покращити міжособистісні взаємини людини [22].

Отже, протягом минулих десятиріч низка дослідників зверталася до пошуку закономірностей формування комунікативних здібностей індивіда. У визначенні як самих комунікативних здібностей, так і їх структури нема єдиної думки. Узагальнюючи вищевикладене можна визначити комунікативні здібності особистості як комплекс індивідуально-психологічних характеристик особистості, який проявляється у здатності особистості здійснювати ефективну комунікативну діяльність. З одного боку вони є сталим утворенням, а з іншого — динамічною

системою, яку можна розвивати, моделювати та вдосконалювати за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов.

1.3. Особливості комунікативного спілкування осіб юнацького віку

В психологічній літературі роки юності хронологічно визначають по-різному. Найчастіше виокремлюють ранню юність, або старший шкільний вік (від 14-15 до 17-18 років) і пізню юність (від 18 до 23-25 років) [15]. Ми спираємось на періодизацію за Еріком Еріксоном, згідно якої юність належить до п'ятого з восьми періодів життя людини та охоплює віковий період з 12 до 20 років [48].

Вітчизняні психологи вважають, що для періоду юності характерні розвиток часової перспективи та інтегративних механізмів самосвідомості, самовизначення, теоретичне мислення, формування світогляду та життєвої позиції [40]. У ранньому юнацькому віці з'являються комплекси новоутворень, які умовно можна поєднати у групи, пов'язані із:

- 1) готовністю до самовизначення.
- 2) готовністю та здатністю формувати життєві плани (самовизначення у цілях і перспективах свого життя).
- 3) розвитком мотиваційної сфери: цінності, мрії й ідеали, світогляд.
- 4) оформленням моральної сфери: перехід на ступінь свідомих моральних переконань, виникнення і розвиток морального світосприйняття, формування моральної стійкості, моральних і громадянських якостей особистості [40].

При переході від підліткового до юнацького віку спадає велика емоційна напруга самопізнання, емоційний фон стає більш спокійним. Емпатія як здатність до співчуття, потреба в товаристві й любові набуває подальшого розвитку, одночасно зростають тенденції до саморегуляції особистості [9].

Ускладнення самосвідомості зумовлює ускладнення ставлення до себе та до інших, загострення потреби зайняти позицію якоїсь соціальної групи; появу дорослих ролей та обов'язків: отримання старшокласниками паспорта, відповідальність за правопорушення, право вступити до шлюбу з 17 років.

Провідний вид діяльності у юнацькому віці — учбово-професійна. Постійне перебування юнаків у системі міжособистісних взаємин опосередковане їхньою діяльністю. Типові для цього віку внутрішні конфлікти передусім пов'язані з необхідністю зруйнувати емоційні зв'язки, що склались у дитинстві, та сформувати нові відносини [37]. В цьому віковому періоді спілкування продовжує мати свій розвивальний характер, бо саме через комунікацію юнак стверджує себе, реалізує, вирішує проблеми, виявляє свою людську сутність. В юнацькому віці збільшується потреба в спілкуванні разом із збільшенням часу на спілкування і розширенням його кола (не тільки в навчальному закладі, сім'ї, в оточенні, але і в різних соціальних, географічних та віртуальних просторах) [27].

Згідно з Павелків Р. В. юнацьким групам притаманна вибірковість у спілкуванні і жорстоке ставлення до "чужих", що відрізняються за різними ознаками, а саме колір шкіри, соціальне походження, смаки, здібності, манери тощо, таким чином вони захищають почуття власної ідентичності від знеособлення і змішування. З цієї причини "своїх" від "чужих" вони можуть відрізнити за знаками, наприклад, деталями одягу, жаргоном чи жестами. Юнаки створюють замкнуті групи і поширюють власну поведінку, ідеали і "ворогів", таким чином допомагаючи один одному впоратися з ідентифікацією та перевіряючи один одного на здатність зберігати вірність. В цьому періоді юнаки стають більш автономними від дорослих і для них зростає значення спілкування з однолітками. Загальна закономірність при цьому така: чим складніше у юнака стосунки з дорослими, тим інтенсивнішим стає спілкування з однолітками. Значущість батьків і однолітків принципово різняться в залежності від сфери юнацької діяльності. Максимальної автономії вони потребують у сфері розваг, дозвілля, вільного спілкування, споживацьких орієнтацій та внутрішнього життя. Тому психологи окреслюють не зниження впливу батьків, а якісні зміни в юнацькому спілкуванні. Однолітки беруть на себе функції друзів та "просвітителів", потреба в спілкуванні з якими у цей період прогресивно зростає навіть у юнаків з дуже високим рівнем інтроверсії. Комунікація з однолітками виконує функції:

- дуже важливого каналу передачі специфічної інформації, яку не можна або соромно одержати від дорослих;

- особливого виду діяльності і міжособистісних стосунків (засвоєння статусів і ролей, тренування комунікативних навичок і форм спілкування тощо);

- специфічного виду емоційного залучення (усвідомлення приналежності до групи, автономія, стійкість і емоційне благополуччя). Товариством однолітків психологи називають не стільки тих, хто має однаковий з юнаками вік, а людей, які мають однаковий соціальний статус, потреби тощо, тобто те, що складає юнацьку субкультуру. Цей вік характеризується появою перших дружніх і любовних прив'язаностей, які можуть тривати досить довго. Однак, юнацьку дружбу ускладнюють властиві віку вимогливість і критичність стосовно іншого, безкомпромісність, підвищена егоцентричність, які стають джерелом напруженості у взаємостосунках із значущими однолітками.

У спілкуванні з дорослими стосунки поколінь стають більш демократичними, завдяки чому розв'язуються проблеми різних видів автономії юнаків, а саме емоційної (потреба і право мати власні прив'язаності), моральної і ціннісної (потреба і право на власні погляди); поведінкової (потреба і право самостійно вирішувати питання, які стосуються його особисто), проблеми взаєморозуміння у стосунках з батьками, їхнього авторитету. Інтенсивність спілкування може носити нерівномірний характер, період стрімкої інтенсифікації спілкування може змінюватись спадом інтенсивності до тих пір, доки не накопичаться нові проблеми. Зміст спілкування становлять проблеми пізнання самого себе, пошуку сенсу життя, побудови життєвих планів і шляхів їх реалізації, взаємостосунків між людьми, одержання інформації, пов'язаної зі сферою інтересів юнака і професійною приналежністю дорослого.

Користуючись життєвим досвідом близьких дорослих, юнаки розв'язують питання самовизначення, але ефективна взаємодія можлива тільки за умов співробітництва на підґрунті взаєморозуміння. Юнаки прагнуть довірливого спілкування з дорослими, яке супроводжується повагою до особистості юнака, вірою в його потенційну здатність впоратися з труднощами та знайти допомогу в розв'язанні своїх проблем.

Загалом спілкування в юнацькому віці базується на суперечливому поєднанні двох потреб: уособлення і афіліації (потреби в приналежності певній групі). В ранній юності у порівнянні з попередніми віковими етапами сильніше проявляється потреба в самотності. Комунікативна самотність проявляється у спілкуванні зі своїм Я та з уявними особами або деяким ідеальним партнером. На самоті юнаки і дівчата програють ролі, які їм недоступні в реальному житті. Вони роблять це в іграх-мріях, переважно рефлексивних і соціальних [27].

На думку Я. Невідомої комунікаційна сфера, зокрема якісні характеристики процесу комунікації, мають велике значення для розвитку особистості в юнацькому віці. В цьому віковому періоді міжособистісна комунікація потребує взаєморозуміння, внутрішньої близькості та відвертості. У центрі цього процесу — ставлення до іншої людини як до себе самого, що сприяє розкриттю справжнього «Я» юнака. Спілкування відіграє важливу роль у розвитку його соціального потенціалу, підтримує почуття власної гідності та сприяє глибшому самоприйняттю. У юнацькому віці особливо актуальним стає пошук близьких за духом людей і партнерів по життю, зростає потреба у співпраці, зміцнюються зв'язки з соціальною групою, а у взаємодії з деякими людьми з'являється відчуття інтимності. Юнацьке кохання має глибший рівень інтимності порівняно з дружбою, хоча водночас і включає її елементи. Дружба в цей період набуває особливого значення: до вибору друзів висуваються вищі вимоги, ускладнюються критерії дружби. При появі кохання емоційна напруженість дружби в юнацькому віці знижується [26].

За Ю. Бохонковою головну роль у життєдіяльності юнаків становить їхня взаємодія з ровесниками. Спілкування з дорослими відбувається за основної умови, якою є довіра. Більш щиро юнаки спілкуються з однолітками через переконання, що ті розуміють їх краще, ніж дорослі. Дружні зв'язки поглиблюються й диференціюються, маючи своїм підґрунтям емоційну та інтелектуальну близькість. Підсилюються контакти з особами протилежної статі. Також в разі виникнення складних життєвих ситуацій можуть посилюватися контакти з дорослими. За юнацькою потребою в афіліації стоять індивідуальні й різноманітні глибинні мотиви. Комуś в колі однолітків потрібно визнати свою людську цінність або

підкріпити самоповагу. Для інших важливе почуття емоційної причетності до групи. Третій отримує відсутню інформацію й відпрацьовує комунікативні навички. Четвертий задовольняє потреби панувати, командувати іншими. Як правило ці мотиви переплітаються й не усвідомлюються. До найпоширеніших комунікативних труднощів юнаків належить сором'язливість. Крім того виокремлюються наступні види складнощів спілкування:

- невміння поводитися, незнання, що і як сказати;
- нерозуміння і неприйняття партнера спілкування;
- нерозуміння співрозмовника, тобто недостатня сформованість власної перцептивної складової спілкування;
- переживання невдоволення, навіть роздратування стосовно співрозмовника;
- загальна незадоволеність спілкуванням [5].

За даними літератури практично всі юнаки належать до юнацьких груп, задовольняючи в них насамперед потреби у вільному спілкуванні. В такому спілкуванні вони не тільки проводять дозвілля, а самовиражаються, установлюють нові людські контакти, з яких поступово формується щось індивідуальне. Для юнацьких груп характерна підвищена конформність та сугестивність. Всі сфери життя юнака пронизує суперечливе бажання бути як усі, яке охоплює одяг, естетичні смаки й стиль поведінки, й при цьому відстоювати свою індивідуальність й унікальність. В групах ретельно підтримується однаковість, і того, хто кидає суперечить цьому, має бути готовим до нелегкої боротьби [40, с. 234-240].

Ю. Кукса вважає, що в центрі життя юнаків знаходяться відносини з товаришами, і саме вони значною мірою впливають на всі інші сторони їх поведінки. В якості особливостей спілкування в юнацькому віці він окреслює, що взаємини з однолітками поділяються на приятелювання та дружбу, а з дорослими — на ділові і особисті. В ранній юності у порівнянні з підлітковим періодом загалом вся система взаємовідносин ускладнюється, і в ній юнаки і дівчата починають грати безліч різних соціальних ролей. Порівняно з підлітками спілкування займає ще більше часу, причому велика його частина відводиться на спілкування з однолітками. Цьому процесу притаманні такі тенденції: а) розширення сфери спілкування завдяки

розширенню соціального простору, географії, очікування спілкування (його активний пошук, постійна готовність до комунікації); б) індивідуалізація (вибірковість) спілкування. Про індивідуалізацію стосунків свідчить чітке відмежування їх суті від оточення, висока вибірковість у дружбі та високий рівень вимог до спілкування в парі. Для спілкування з однолітками юнаки та дівчата створюють свої компанії з характерним високим рівнем конформізму. Юнаки поєднують захист своєї незалежності від дорослих з некритичним ставленням до уявлень і цінностей власної групи і її лідерів. Для них дуже важливо не просто входити до групи, а бути прийнятим однолітками, відчувати свою необхідність в групі, мати в ній певний авторитет. Найважливішим особистісним новоутворенням юнацького віку є оволодіння моральними нормами. Юнаки вчаться дружити по-дорослому внаслідок чого їх спілкування активізується. Психологи вважають, що взаємини з однолітками пов'язані з психологічним благополуччям у майбутньому. Структура стихійних груп спілкування і ступінь їх згуртування визначається рівнем розвитку взаємовідносин між юнаками та дівчатами. Спілкування у будь-якій юнацькій групі міцно переплетено з особливостями юнацької субкультури [21], через прояви якої (наприклад, моду або сленг) реалізується потреба в автономності не тільки територіальної, але й знакової, що надає групі особливого змісту.

У теоретичному аналізі специфіки переживання самотності в юнацькому віці дослідниця Д. Дорошенко акцентує його особливе значення в залежності від домінуючої комунікативної стратегії. Вона виокремлює у юнаків стратегії спілкування, так звані загальні схеми дій або загальні плани досягнення конкретної мети у міжособистісній взаємодії, а саме агресивну, пасивну та асертивну стратегію спілкування. Агресивна та пасивна стратегії спілкування належать до деструктивних, а асертивна стратегія спілкування – до конструктивних форм взаємодії. Асертивна поведінка передбачає вміння відкрито та чесно виражати думки, почуття, та переконання, не порушуючи при цьому права інших людей [13, с. 47-48].

Б. Барчі підкреслює значущість міжособистісного спілкування як сфери активності особистості на етапі ранньої юності. Воно змінює зміст та загальну

спрямованість, починає відігравати функцію головного соціального полігону, де юнаки і дівчата самостверджуються та самовиражаються [1].

Н. Берегова наголошує, що в юнацькому віці головну роль у формуванні цінностей грає міжособистісне спілкування, що визначає основні лінії розвитку моральних, духовних і матеріальних цінностей. Це період зародження спілкування, для якого характерний відбір співбесідників, форм комунікації, видів поведінки, що ґрунтуються на інтересах, уподобаннях та бажаннях. Юнаки обирають еталон та взірці для наслідування, що визначає зміст цінностей та їх прояв у життєдіяльності. Активність юнака у групі та соціумі зростає за умов адекватно сформованих в нього цінностей стосовно середовища існування, в свою чергу це дає змогу правильно організовувати та корегувати загально значущі види його діяльності [3].

М. Наконечна зазначає, що в період юнацтва як у перехідний період між дитинством та дорослістю центральною особистісною характеристикою стає суб'єктність. Вона проявляється й реалізується, зокрема, в інтерсуб'єктній взаємодії юнаків. Динаміка та зміст інтерсуб'єктної взаємодії в цьому періоді певним чином обумовлюється основним психологічним новоутворенням цього етапу, а саме готовністю до життєвого самовизначення. Зміст інтерсуб'єктної комунікації становлять планування майбутнього, обговорення перспектив в професійній та особистій сферах. Взаємодію називають інтерсуб'єктною, коли такі обговорення майбутнього та особливостей життєвого самовизначення пробуджують ініціативу й внутрішнє піднесення. За таких умов особиста суб'єктність формується й поглиблюється, відбувається процес саморозвитку особистості, який призводить до формування юнака як відповідального, активного та творчого суб'єкта. Готовність до життєвого самовизначення зумовлює розкриття та розвиток особистісного потенціалу у юнацькому віці. У цьому процесі одним із психологічних засобів стає інтерсуб'єктна взаємодія як інтеракція з метою взаємного внутрішнього зростання та збагачення [24].

Дослідниця О. Зазимко робить висновок, що особи раннього юнацького віку не можуть сприймати життєві історії інших людей окремо від власних особистих історій. Не кожна зріла доросла людина опановує цей досить складний механізм

розуміння та інтерпретації власного досвіду. Але набутий по завершенні юнацького віку досвід може дозволяти особистості займати рефлексивну позицію, що свідчить про перехід до більш високого рівня розуміння власного життєвого досвіду. В процесі рефлексії поєднуються досвід іншого (суб'єкт розуміння "стає на точку зору іншого") та власний досвід (суб'єкт виробляє власну позицію). Такий спосіб осмислення стає доступним лише тим особам, в яких сформувалися специфічні когнітивні засоби та комплексні уявлення, які об'єднують різноманітні точки зору та діяльнісні позиції. Доки вони не сформовані, індивід постає перед вибором: або ізолюватися від інформації, що надходить від інших (особи, суспільства чи самого себе як об'єкта осмислення), або ж відмовитися власної позиції та пов'язаних із нею уявлень [15].

Таким чином, у зв'язку з ускладненням самосвідомості міжособистісні взаємини в осіб юнацького віку теж стають більш складними, ніж у підлітковому періоді. На цьому етапі їхня комунікація з однолітками та референтними дорослими набуває важливого значення для формування основних психічних процесів, характерних для цього віку. Також поряд із розвитком загального інтелекту, системи цінностей та здатності до саморегуляції у юнаків розвивається вміння адекватно оцінювати й прогнозувати соціальні ситуації, об'єктивно їх моделювати та реалізовувати завдяки активному використанню особистих регулятивних можливостей. Цей процес забезпечується подальшим формуванням специфічних комунікативних здібностей, рівень розвитку яких визначає успішність соціальної адаптації юнаків, задоволення їхніх важливих потреб у взаємодії та спілкуванні, а також досягнення цілей самореалізації у суспільстві. Спілкування осіб юнацького віку має свої психологічні особливості. Воно базується на суперечливому поєднанні двох потреб: уособлення і афіліації. До його позитивних аспектів належить спрямованість на встановлення нових контактів, надання переваги інтимно-особистісному спілкуванню, збагачення діалогічного і монологічного мовлення, перехід з емоційного на раціональний тип комунікації. Негативними ознаками є високий конформізм, критичність та вимогливість до інших, безкомпромісність у дружніх стосунках. Важливий чинник становлення комунікативних здібностей у

юнацькому віці — комунікація в юнацьких групах з характерною для них юнацькою субкультурою, прояви якої виконують сигнальну, знакову функцію.

Висновки до розділу I

1. Кіберкомунікація як глобальне явище нашого часу значно впливає на діяльність в усіх сферах сучасного суспільства. Вона різнобічно досліджується, вирізняється різними дослідницькими підходами, тому і вивчається багатьма науками (інформатика, лінгвістика, соціологія, політологія тощо). Кіберкомунікація є специфічним типом комунікації, який з'явився шляхом оформлення інформації та реалізації цілей традиційних форм та моделей комунікації через внесення до комунікативного простору нових чинників та агентів (комп'ютери, смартфони, соціальні мережі тощо). Кіберкомунікація має притаманну їй мережеву мову, свої властивості та особливості. Кіберкомунікації мають тенденцію постійно розвиватися, проникаючи у різні сфери людського життя та створюючи нові моделі комунікацій.

2. Комунікативні здібності особистості є комплексом індивідуально-психологічних характеристик особистості, який проявляється у здатності особистості виконувати ефективну комунікативну діяльність. Вони є одночасно сталим утворенням, яке визначає ефективність комунікації, та динамічною системою, яку, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов, можна розвивати, моделювати та вдосконалювати.

3. У зв'язку з ускладненням самосвідомості міжособистісні взаємини в осіб юнацького віку теж стають більш складними, ніж у підлітковому періоді. На цьому етапі їхня комунікація з однолітками та референтними дорослими набуває важливого значення для формування основних психічних процесів, характерних для цього віку. Також поряд із розвитком загального інтелекту, системи цінностей та здатності до саморегуляції у юнаків розвивається вміння адекватно оцінювати й прогнозувати соціальні ситуації, об'єктивно їх моделювати та реалізовувати, набуваються необхідні форми соціальної поведінки. Цей процес забезпечується подальшим формуванням специфічних комунікативних здібностей, рівень розвитку яких визначає успішність соціальної адаптації юнаків, задоволення їхніх важливих

потреб у взаємодії та спілкуванні, а також досягнення цілей самореалізації у суспільстві. Сучасні реалії у вигляді всеохоплюючого занурення у кіберпростір вимагають від осіб юнацького віку вміння у процесі їхньої навчальної діяльності ефективно реалізовувати комунікативний потенціал; ґрунтуючись на стійкому та адекватному знанні про себе не тільки адаптуватися до конкретних ситуацій, але й перетворювати їх; ставити реальні цілі й досягати їх, адекватно реагуючи на власні успіхи та невдачі; визначати своє місце у системі суспільних взаємин.

РОЗДІЛ II

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ КІБЕРКОМУНІКАТИВНОЇ ЗАЛУЧЕНОСТІ

2.1. Мета і завдання дослідження

Мета цієї роботи — визначити особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Відповідно до мети в роботі були поставлені наступні завдання:

- 1) Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості;
- 2) Дослідити комунікативні здібності осіб юнацького віку;
- 3) Дослідити виразність кіберкомунікативної залученості у осіб юнацького віку та виділити її рівні;
- 4) Провести порівняльний аналіз комунікативних здібностей осіб юнацького віку у групах з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Гіпотеза дослідження зводиться до того, що групи осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості відрізняються за складовими комунікативних здібностей, зокрема, особи з надмірною залученістю у віртуальне комунікативне середовище передбачувано демонструють нижчий рівень розвитку цих складових.

2.2. Характеристика вибірки

Відповідно до сформульованих завдань у дослідженні взяли участь 82 особи із випадкової вибірки віком від 16 до 23 років, серед них особи чоловічої статі складають 53 %, жіночої статі- 47%, добровольці, учні старших класів закладів загальної середньої освіти, студенти коледжів та закладів вищої освіти м. Харкова. Після проведення кластеризації на етапі статистичної обробки отриманих даних ми розподілили їх на три групи за принципом виразності рівня кіберкомунікативної залученості. Група 1 включає 29 досліджуваних з помірним рівнем

кіберкомунікативної залученості, група 2 включає 12 досліджуваних з високим рівнем кіберкомунікативної залученості, у 3-й групі – 41 особа з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості.

2.3. Методи дослідження

У нашому дослідженні ми використовували чотири апробованих опитувальника:

1) Шкала залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking) в адаптації П.О. Севост'янова, С.Г. Яновської, Р. Л. Туренко, Д.Є. Пивовар представлена 11-ма твердженнями і семибальною шкалою від «абсолютно не згоден(-на)» до «повністю згоден (-на)». Суми балів за певними твердженнями дозволяють виміряти три фактори як «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами», «Конфлікт через соціальні мережі», бали за якими потім сумуються до загального фактору «Загальний показник залежності від соцмереж» (Додаток А).

2) Методика «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)» включає в себе 100 тверджень, для кожного з яких передбачені три альтернативних відповіді. Відповіді опитуваного порівнюють з ключем та нараховують бали. Отримані бали підсумовуються за такими шкалами як товариськість, логічне мислення, емоційна стійкість, безпечність, чутливість, незалежність, самоконтроль, схильність до асоціальної поведінки, а також в опитувальник включена і шкала правдивості, яка дозволяє судити про достовірність отриманих результатів (Додаток Б).

3) Тест Н. Айзенка «Ваш характер» містить 57 питань, які передбачають позитивну чи негативну відповідь. Відповіді опитуваних порівнюють з ключем та нараховують бали. Отримані бали підсумовуються за такими шкалами як рівень інтроверсії-екстраверсії, емоційної стабільності-нестабільності, а також за шкалою щирості (Додаток В).

4) Методика «КОС-2» містить 40 запитань, на кожне з яких треба дати відповідь «так» або «ні». Результати досліджень заносяться у бланк відповідей і

порівнюються зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей. На підґрунті порівняння досліджуваний отримує оцінку рівня своїх комунікативних та організаторських схильностей від 1 до 5 (Додаток Д).

Методики були об'єднані в опитувальник у форматі Google Forms і поширені дистанційно онлайн серед учнів старших класів закладів загальної середньої освіти, студентів коледжів та закладів вищої освіти м. Харкова.

Статистична обробка отриманих результатів проводилась з використанням функцій програми SPSS. Описові статистики використовувались для аналізу рівнів виразності кіберкомунікативної залученості та комунікативної компетентності, перевірка розподілу отриманих даних за кожною шкалою на нормальність за критерієм Колмогорова-Смірнова використовувалась для вибору методу порівняння показників комунікативних здібностей, кластерний аналіз методом k-середніх – для визначення рівнів кіберкомунікативної залученості, критерій Краскела-Уолліса – для порівняння показників комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Висновки до розділу II

1. Підібрана вибірка відповідає вимогам процедури дослідження і представлена 82 особами віком від 16 до 23 років, обох статей, добровольцями, які є учнями старших класів закладів загальної середньої освіти, студентами коледжів та закладів вищої освіти м. Харкова.

2. Підібрані методики відповідають завданням дослідження і представлені Шкалою залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking) в адаптації П.О. Севост'янова, С.Г. Яновської, Р. Л. Туренко, Д.Є. Пивовар, методикою «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)», тестом Н. Айзенка «Ваш характер» та методикою «КОС-2».

3. Методи статистичної обробки даних підібрані з урахуванням якості отриманих даних та процедур, необхідних для досягнення мети роботи. Цими методами є описові статистики, перевірка розподілу отриманих даних за кожною шкалою на нормальність за критерієм Колмогорова-Смірнова, кластерний аналіз методом k-середніх та критерій Краскела-Уолліса.

РОЗДІЛ III

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ КІБЕРКОМУНІКАТИВНОЇ ЗАЛУЧЕНОСТІ

3.1. Аналіз рівня виразності кіберкомунікативної залученості осіб юнацького віку за допомогою описових статистик

Описові статистики, отримані на основі діагностики кіберкомунікативної залученості, наведено у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Описові статистики, отримані на основі діагностики кіберкомунікативної
залученості

Фактор	Кіль- кість досліджу- ваних	Мінім- альне значе- ння	Макси- мальне значення	Серед- нє значен- ня	Середньо квадра- тичне відхи- лення
Значущість соціальних мереж	82	7	28	15,07	4,59
Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами	82	4	24	9,80	5,55
Конфлікт через соціальні мережі	82	3	16	5,68	3,21
Загальний показник залежності від соцмереж	82	14	61	30,59	11,02

В ході порівняння отриманих нами середніх значень за кожним фактором Шкали залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking) в адаптації П.О. Севост'янова, С.Г. Яновської, Р. Л. Туренко, Д.Є. Пивовар з наведеними в Таблиці Б.1 Додатку Б значеннями норм нами було

встановлено, що середнє значення Значущості соціальних мереж не перевищує значення норми шкали. Це свідчить про те, що загалом для досліджуваних даної вибірки фактор Значущості соціальних мереж не є вираженим, тобто соціальні мережі не домінують у їхньому житті, думках, почуттях та поведінці, не займають головне місце в їхній системі цінностей та інтересів. Ми це пов'язуємо з тим, що незважаючи на те, що суспільство сьогодні у більшості галузей своєї діяльності переорієнтувалось на рейки цифровізації, але тим не менш в юнаків провідною діяльністю є професійне самовизначення, вони стоять на вирішальних етапах свого особистісного становлення, і соцмережі можуть в цьому процесі грати роль лише допоміжного інструменту. Їхнє користування соціальними мережами може бути інтенсивним внаслідок того, що зараз освітні процеси в Україні майже цілком відбуваються дистанційно за допомогою кіберплатформ, але носить адаптивний характер та переважно обумовлено цілями навчання, роботи або розширення свого кола соціальних взаємодій.

Також ми встановили, що середнє значення Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами даних досліджуваних знаходиться в межах норми. Цей факт відображає те, що цілком по виборці фактор Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами не є вираженим, тобто емоційний стан даних досліджуваних не погіршується за умови неможливості користуватися соціальними мережами через різноманітні обставини (наприклад, відсутність інтернету, розряджений чи відключений смартфон, обмеження соціального оточення та ін.). Ми пов'язуємо це з тим, що юнаки даної вибірки мають стратегії контролю та керування своїм емоційним станом та тривожністю іншими засобами ніж соцмережі, їхня самооцінка знаходиться на достатньо високому рівні, вони мають достатню задоволеність життям, потребу у схваленні вони задовольняють не за рахунок лайків, а досягаючи успіхів у навчанні, роботі, спорті чи інших видах діяльності.

Крім того, шляхом порівняння ми встановили, що середнє значення за таким фактором як Конфлікт через соціальні мережі у даних досліджуваних теж не перевищує значення норми, тим самим відбиваючи те, що Конфлікт через соціальні

мережі для них не є вираженим, тобто користування досліджуваними вибірки соціальними мережами загалом не погіршує їхні стосунки у реальному житті, спричиняючи суперечки у контекстах навчання, роботи, сім'ї та інших. За цими результатами ми можемо зробити висновок, що загалом ступінь залученості до соціальних мереж у досліджуваних вибірки не настільки надмірна, щоб вони через неї втрачали попередні інтереси та розваги, відмовлялися від освітніх, культурних, спортивних та інших можливостей, сперечалися та брехали оточуючим, продовжували користуватись соціальними мережами, незважаючи на негативні наслідки, такі як погіршення показників успішності у навчанні, міжособистісні конфлікти, нехтування своїми обов'язками, проблеми зі здоров'ям тощо. На нашу думку це свідчить про те, що юнаки вибірки не відчують самотності у реальному житті, мають міцну підтримку в сім'ї, в близькому колі оточуючих, серед друзів або референтних дорослих, ці реальні стосунки задовольняють їхні комунікаційні потреби, і при цьому юнаки мають можливість розширювати коло безпосередніх особистих контактів в реальному житті, до того ж можемо припустити, що вони мають стійкі інтереси та види активностей, які лежать поза соціальними мережами та є більш цінними ніж кіберкомунікація.

Відповідно середнє значення даних вибірки за Загальним показником залежності від соцмереж теж потрапляє у межі норми шкали.

Таким чином, ми бачимо, що виходячи з середніх значень за всіма факторами Шкали залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking) в адаптації П.О. Севост'янова, С.Г. Яновської, Р. Л. Туренко, Д.Є. Пивовар, юнаки нашої вибірки не демонструють вираженої кіберкомунікативної залученості до соціальних мереж. На нашу думку, це свідчить про те, що юнаки нашої вибірки зберігають баланс між кіберкомунікацією та спілкуванням у реальному житті, мають широкий спектр інтересів та активностей, не обмежені віртуальним середовищем, критично ставляться до контенту і взаємодії у соціальних мережах.

3.2.Аналіз рівня виразності комунікативної компетентності осіб юнацького віку за допомогою описових статистик

Описові статистики, отримані на основі діагностики комунікативної компетентності, наведено у Таблицях 3.2.-3.5

У Таблиці 3.2 наведено описові статистики для показників комунікативної компетентності за методикою «Діагностика КСК».

Таблиця 3.2

Описові статистики для показників комунікативної компетентності за методикою «Діагностика КСК»

Показник комунікативної здібності	Кількість досліджуваних	Мінімальне значення	Максимальне значення	Середнє значення	Середнє квадратичне відхилення
Товариськість	82	2	19	10,88	3,55
Безпечність	82	3	15	9,54	3,03
Чутливість	82	4	16	10,25	2,88
Схильність до асоціальної поведінки	82	6	29	15,36	5,48
Незалежність	82	4	18	11,68	3,19
Самоконтроль	82	4	17	11,55	2,88
Логічне мислення	82	6	20	12,46	3,85
Емоційна стійкість	82	5	18	10,68	2,95

На підґрунті порівняння отриманих даних середніх значень за кожним показником з нормативними рівнями вираженості тесту «Діагностика КСК», наведеними у Таблиці В.1 додатку В, ми встановили, що такі показники комунікативних здібностей як Товариськість, Безпечність, Чутливість, Схильність до асоціальної поведінки, Незалежність, Самоконтроль та Емоційна стійкість досліджуваних вибірки знаходяться на середньому рівні, тобто за цими показниками

ми не отримали значення ані низького рівня, ані переважно або максимально вираженого.

Переважно вираженого значення Товариськості ми не отримали тому, що наші досліджувані вже не підлітки, для яких спілкування з однолітками є провідною діяльністю, але й низького рівня за цим показником не спостерігається, тому що Товариськість є необхідною умовою для здійснення їхньої провідної учбово-професійної діяльності, для того, щоб проявляти відкритість задля цілей розширення їхнього соціального простору.

У виборці не спостерігається переважно виражене значення Безпечності, очевидно, тому, що наші досліджувані вже більшою мірою повнолітні люди, які відмінно від підлітків згідно зі своєю соціальною ситуацією розвитку несуть юридичну відповідальність за себе та свої вчинки, приймають рішення щодо свого життєвого шляху, стурбовані вибором майбутньої професії, засвоюють нові ролі у соціумі з більшим ступнем соціальної відповідальності, крім того вони проживають в умовах воєнного стану або вимушено переміщені, але ж їхня Безпечність не є низькою, тому що більшість з них ще не мають батьківських та трудових обов'язків, у деяких контекстах за них ще несуть відповідальність їхні батьки.

Враховуючи те, що в методиці «Діагностика КСК» під Чутливістю мається на увазі здатність розпізнавати почуття та стани співрозмовника, його невербальні сигнали, відчувати його емоційні зміни в комунікації, ми не отримали переважно вираженого значення цього показника тому, що по-перше соціальні навички юнаків все ще знаходяться у процесі розвитку, по-друге в кіберкомунікації в соціальних мережах, яка присутня в їхньому житті як мінімум через дистанційне навчання, невербальні сигнали відсутні або існують у спрощеному вигляді як емодзі або реакції, що може обмежувати розвиток глибокої чутливості до реальних емоційних станів співрозмовника в живому спілкуванні, також частка юнаків можуть усвідомлено уникати глибокої емоційної взаємодії з однолітками або дорослими, не демонструвати свої справжні емоції через страх бути відкинутими, осміяними або вразливими. Але ж низького значення Чутливості ми не отримали тому, що навіть у віртуальному форматі юнаки мають можливість вчитися розпізнавати невербальні

сигнали співрозмовника (міміку та жести, нюанси його стану, настрою, підтексти, зміни в тоні спілкування) за допомогою відеозв'язку, голосових повідомлень, метаповідомлення тексту, емодзі, реакцій тощо.

Переважно вираженого або максимального значення Схильності до асоціальної поведінки ми не отримали тому, що наші досліджувані вже навчаються у начальних закладах, як середньої так і вищої освіти, а це вже означає, що в цілому вони здатні переймати та дотримуватися прийнятих суспільних норм, встановлених в групі правил поведінки та звичаїв, в них є стійкі інтереси та занятість, і вони відкрито не порушують закони, але і низького рівня ми не отримали тому, що ця готовність (схильність) до асоціальної поведінки все ж в них присутня, і на зовнішньому рівні поведінки може проявлятися у періодичній брехні оточуючим, епізодичній несхвалюваній або осуджуваній поведінці, пустошах, агресивності, нахабності, брутальності тощо. Ми це пов'язуємо із тим, що в цей віковий період світогляд юнаків активно формується мікро- та макросоціумом. А саме зараз через кризову ситуацію в суспільстві як в країні так і в світі на емоційний та духовний стан юнаків негативно впливає соціальний фон, розпалювання в соціумі, включаючи соціальні мережі, таких почуттів як ненависть, гнів, недружелюбство, схвалення культу сили та зневажливого ставлення до оточуючих, відсутність гідних зразків для наслідування серед дорослих. Також перехід освіти на дистанційну форму спричиняє її штучне відокремлення від виховної функції, скорочення безпосереднього спілкування юнаків з референтними дорослими, зокрема, викладачами, дезорганізує дозвілля юнаків, посилює в них відчуття самотності.

Середній рівень значення фактору Незалежності на нашу думку цілком пояснюється тим, що у юнацькому віці зростає значущість дружби, зростає потреба у суспільній діяльності, ідентифікації себе з референтною групою, у приналежності до так званої юнацької субкультури, внаслідок чого фактор Незалежності не може бути явно вираженим, а низького значення ми не спостерігаємо, тому що для вікового періоду юності притаманна емансипація від дорослих та прагнення до самоствердження, реалізації свободи вибору у суспільній діяльності та інтимно-особистісному спілкуванні.

З огляду на те, що у «Діагностиці КСК» фактор Самоконтроль розуміється як здатність індивіда свідомо регулювати власні емоції, поведінку та вольові дії відповідно до вимог ситуації та соціальних норм, ми, звісно, не отримали переважно вираженого значення Самоконтролю тому, що у юнацькому віці механізми вольової регуляції та здатність свідомо контролювати власну поведінку ще перебувають у процесі формування. Як відомо, ключову роль у вищих когнітивних функціях, таких як планування, прийняття рішень, контроль поведінки та соціальна взаємодія грає префронтальна кора головного мозку, яка повністю дозріває до 25 років. Однак й низькі результати не були виявлені, адже самоконтроль як важливий психічний процес з'являється ще в молодшому шкільному віці, коли завдяки навчальній діяльності у дитини розвиваються системи довільної регуляції зовнішніх та внутрішніх дій, а юнаки до свого віку вже опановують базові навички регуляції емоцій і поведінки, що забезпечує їм здатність спрямовувати свою активність в напрямі більш значущої, актуальної потреби. дотримуватись соціальних норм і конструктивно реагувати на вимоги середовища.

Зважаючи на те, що у структурі «Діагностики КСК» Емоційна стійкість розглядається як комунікативна характеристика, що визначає здатність особистості зберігати психологічну врівноваженість, контроль над емоційними реакціями та поведінкову гнучкість у процесі міжособистісної взаємодії, вочевидь, ми не отримали переважно вираженого значення Емоційної стійкості по виборці, оскільки у юнацькому віці процеси емоційної регуляції та самоконтроль ще перебувають на етапі становлення як на фізіологічному рівні, так і на мотиваційно-потребовому та ціннісному рівнях, також на емоційну стійкість юнаків негативно впливає низка зовнішніх факторів, зокрема, військовий конфлікт, фактори навчальної діяльності такі як зростання інтенсивності інформаційного потоку, збільшення кількості видів діяльності, актуалізація потреби у професійному самовизначенні, зростання особистої відповідальності за успішність навчальної діяльності, значне збільшення інтелектуальних навантажень. Водночас і низькі результати не були виявлені, адже порівняно з підлітками юнаки стають вже більш емоційно стійкими, менш імпульсивними та емоційно збудливими, володіють більшою психічною

саморегуляцією, мають певний досвід соціальної взаємодії та адаптації, що забезпечує базовий рівень стійкості та здатності ефективно реагувати у спілкуванні.

На підґрунті вищевикладеного можна зробити висновок, що загалом досліджувані нашої вибірки достатньо соціально адаптовані, відкриті, життєрадісні, чутливі, емоційно стійкі, незалежні, здатні контролювати свої емоції, справлятися зі стресом, зберігати спокій у конфліктних ситуаціях.

Порівняння середнього значення даних вибірки зі значенням тестової норми за таким показником як Логічне мислення показало, що для нашої вибірки цей показник переважно виражений. Ми пояснюємо це тим, що юнацький вік є сенситивним періодом для розвитку аналітичного та критичного мислення, коли зростає концентрація уваги, об'єм пам'яті, інтелектуальний розвиток проявляється в тяжінні до узагальнень, пошуку закономірностей і принципів, які стоять за окремими фактами, завдяки чому в юнаків розвивається й спроможність адекватно оцінювати і прогнозувати соціальні ситуації. До того ж інтенсивне використання цифрових ресурсів теж робить внесок у розвиток аналітичних та логічних здібностей за рахунок постійної обробки великих обсягів інформації.

У Таблиці 3.3 наведено описові статистики для складових комунікативних здібностей за тестом Айзенка «Ваш характер».

Таблиця 3.3

Описові статистики для складових комунікативних здібностей
за тестом Айзенка «Ваш характер».

Показник комунікативної здібності	Кіль- кість досліджува- них	Міні- мальне значення	Макси- мальне значення	Серед- нє значення	Середньо квадратичне відхи- лення
Інтроверсія/екстраверсія	82	3	21	12,16	3,97
Емоційна стабільність	82	2	24	12,55	5,77

Порівнюючи середнє значення даних вибірки за показником Інтроверсії/Екстраверсії зі значенням вираженості фактору, наведеним у Додатку Д,

ми встановили, що воно відповідає помірної екстраверсії. Це свідчить про те, що юнаки вибірки поєднують у собі риси як інтровертів, так і екстравертів, здатні адаптуватись до різних ситуацій залежно від настрою та контексту, проявляти гнучкість у соціальній поведінці, однаково потребують як спілкування, так і усамітнення, вміють вислуховувати й висловлюватись. Припускаючи, що виражені екстраверти та інтроверти однаково залучаються до кіберкомунікації, але перші прагнуть за рахунок соціальних мереж розширити соціальні зв'язки, а інші шукають додаткові контакти задля компенсації низької самооцінки та самотності, тобто мотивом для залучення до соціальних мереж обома типами особистості є збільшення соціального капіталу, то помірна екстраверсія юнаків нашої вибірки цілком узгоджується з їхньою вищезазначеною кіберкомунікаційною залученістю до соцмереж в межах норми, а також зі специфічним для спілкування у їхньому віковому періоді поєднанням потреб в уподібненні та відмежуванні.

Порівнюючи середнє значення даних вибірки за показником Емоційної стабільності/Емоційної нестабільності зі значенням вираженості показника, наведеним у Додатку Д, ми встановили, що воно потрапляє до інтервалу вираженого нейротизму. Хоча у порівнянні з підлітковим віком емоційний фон юнаків поступово вирівнюється та стає більш стабільним, такий результат невеликого ступеню вираженості нейротизму за вибіркою ми пов'язуємо з постійним емоційним перевантаженням стресовою ситуацією, спричиненими загрозою, невизначеністю і нестабільністю для тих юнаків, які проживають на території України або були вимушені переїхати з місця постійного проживання внаслідок бойових дій. Також частково ми пов'язуємо це з зовнішніми умовами такими як нестабільна суспільна свідомість, відсутність орієнтирів, адекватних змінам в країні та в світі, необхідних юнакам для виділення та засвоєння норм дорослого життя. До того ж внесок до Емоційної нестабільності могли зробити особи, вік яких належить до ранньої юності, для якої характерна підвищена емоційна збудливість (неврівноваженість, тривожність, різка зміна настрою та ін.).

У Таблиці 3.4 наведено описові статистики для складових комунікативних здібностей за методикою «КОС-2»

Таблиця 3.4

Описові статистики для складових комунікативних здібностей
за методикою «КОС-2»

Показник комунікативної здібності	Кіль- кість досліджува- них	Міні- мальне значення	Макси- мальне значення	Серед- нє значення	Середньо квадратичне відхи- лення
Комунікативні схильності	82	0	5	2,52	1,56
Організаторські схильності	82	1	4	1,60	0,8

Порівнюючи середнє значення даних вибірки за показником Комунікативні схильності з тестовою нормою, наведеною у Таблиці Е.1 Додатку Е ми встановили, що воно відповідає середньому рівню. Беручи до уваги, що у Методиці «КОС-2» шкала Комунікативні схильності відображає прагнення особистості до спілкування, її задоволеність кількістю друзів та співрозмовників, емоційний комфорт від знаходження у колі друзів або перебування на самоті, ступінь звикання до нових людей та колективу, а також реакцію на прохання друзів, знайомих, ставлення до громадської роботи та виступів на публіці, легкість встановлення контактів із незнайомими людьми тощо, ми дійшли висновку, що досліджувані цілком характеризуються комунікативною активністю, прагнуть до контакту з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, легко його розширюють, що цілком обумовлено й характерним для цього періоду прагненням до дружби, й розширенням діапазону ролей й провідною діяльністю, яка передбачає контакти та публічні виступи, водночас ці Комунікативні схильності не знаходяться на високому рівні, на наш погляд, тому що юнацький вік відзначається тенденцією до самоаналізу, пізнання самого себе та своїх дій.

Порівнюючи середнє значення даних вибірки за показником Організаторські схильності з тестовою нормою, наведеною у Таблиці Е.1 Додатку Е ми встановили,

що воно відповідає рівню нижче середнього. Враховуючи те, що організаторські схильності охоплюють ступінь орієнтації у складних ситуаціях, винахідливість, наполегливість, самостійність, самокритичність, ініціативність та особисте ставлення до громадських занять, ми можемо зробити висновок, що загалом юнаки вибірки рідко проявляють ініціативу, зокрема в громадській діяльності, схильні уникати прийняття самостійних рішень, загалом для них не характерна громадська активність. Ми вважаємо такий результат наслідком того, що учбово-професійна, іншими словами громадська, діяльність українського юнацтва протягом останніх 5 років відбувається переважно на кіберплатформах, де вони не мали змоги повною мірою розвивати наведені вище якості, де знаходячись в одному кіберпросторі, вони за суттю фізично роз'єднані, тобто в них не було умов для розвитку цих якостей в реальному житті.

Отже, за результатами аналізу рівня виразності комунікативної компетентності осіб юнацького віку за допомогою описових статистик ми встановили, що Товарищність, Безпечність, Чутливість, Схильність до асоціальної поведінки, Незалежність, Самоконтроль та Емоційна стійкість знаходяться на середньому рівні, що загалом свідчить про збалансований розвиток навичок міжособистісної взаємодії, характерний для даного вікового періоду. Переважну вираженість Логічного мислення, помірну Екстраверсію та виражену Емоційну нестабільність ми пов'язуємо з віковими особливостями розвитку інтелекту, специфікою цифрового простору, особливостями спілкування у юнацькому віці та нестабільною соціальною ситуацією у країні та в світі. Нижчий за середній рівень їхніх Організаторських схильностей може свідчити про недостатній досвід у плануванні та координації спільної діяльності, що теж пов'язано з віковими особливостями та відсутністю умов для розвитку відповідних схильностей.

3.3 Визначення рівнів кіберзалученості за допомогою кластеризації

Рівні кіберзалученості ми визначили, використовуючи програму SPSS, за допомогою кластерного аналізу вибірки методом k-середніх за факторами залученості до соціальних мереж. Оптимальну кількість кластерів ми визначили на підґрунті максимального значення сумарного F-критерію, його значущості для кожного фактору та розподілу досліджуваних по кластерах.

Дані для максимального значення сумарного F-критерію та його значущості надано у Таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Дані максимального значення сумарного F-критерію та його значущості

	F-критерій	Значущість
Значущість соціальних мереж	19,439	<0,001
Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами	120,465	< 0,001
Конфлікт через соціальні мережі	18,074	< 0,001

В ході вивчення F-критерію та розподілу досліджуваних по кластерах за факторами залученості до соціальних мереж ми встановили, що оптимальна кількість кластерів становить 3.

Дані для кінцевих центрів кластерів та розподіл досліджуваних по кластерах за кількістю наведено у Таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Кінцеві центрів кластерів та розподіл досліджуваних по кластерах за кількістю

	Кластер		
	1	2	3
Значущість соціальних мереж	17,47	20,67	12,58
Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами	12, 32	21,50	6,00
Конфлікт через соціальні мережі	7,11	9,83	4,00
Кількість досліджуваних	29	12	41

Відповідно до визначеної оптимальної кількості кластерів досліджуваних вибірки було поділено на три групи за рівнем залученості до соціальних мереж. Ці три групи різняться за всіма показниками залученості у соціальні мережі.

Як показано в Таблиці 3.6 до групи 1 увійшло 29 досліджуваних. Порівнюючи значення Значущості соціальних мереж, Самопочуття за неможливості користування та Конфлікту через соціальні мережі в цієї групи зі значенням норми, вказаними у Таблиці Б.1 Додатку Б, ми встановили, що вони декілька перевищують значення норми для цих факторів залученості. Враховуючи дані факторів залученості до соцмереж для цієї групи досліджуваних, ми дали їй назву «Групи з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості». Досліджувані з цієї групи мають підвищений ризик кіберзалежності.

Як показано в Таблиці 3.6 до групи 2 увійшло 12 досліджуваних. Порівнюючи значення Значущості соціальних мереж, Самопочуття за неможливості користування та Конфлікту через соціальні мережі в цієї групи зі значенням норми, вказаними у Таблиці Б.1 Додатку Б, ми встановили, вони значно перевищують значення норми для цих факторів залученості. На підґрунті вищезазначених зіставлень цю групу ми назвали «Групою з високим рівнем кіберкомунікативної залученості». Досліджувані, які увійшли до цієї групи, кіберзалежні.

Як показано в Таблиці 3.6 група 3 включає до себе 41 особу. Порівнюючи значення Значущості соціальних мереж, Самопочуття за неможливості користування та Конфлікту через соціальні мережі в цієї групи зі значенням норми, вказаними у Таблиці А.1 Додатку А, ми встановили, вони не знаходяться в межах норми. Беручи до уваги надані вище порівняння, цю групу ми детермінуємо як «Групу з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості». Досліджувані з цієї групи не мають кіберзалежності або іншими словами знаходяться у межах норми. Для наочності ми представили порівняння груп з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за факторами залежності на Рис. 3.1.

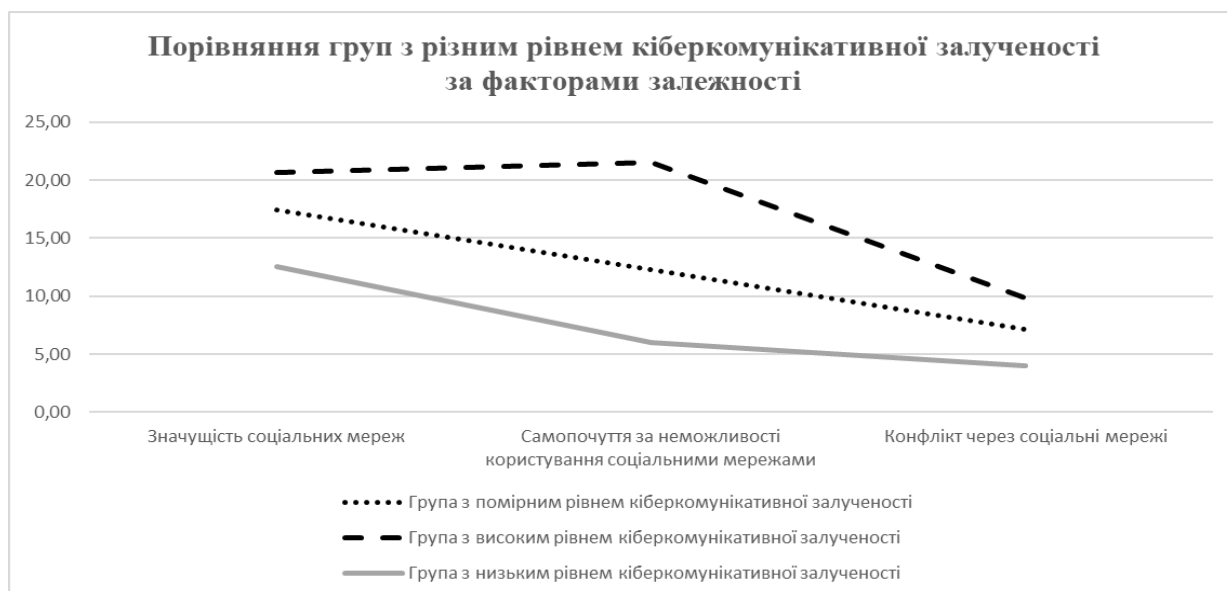

Рис. 3.1 Порівняння груп з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за факторами залежності

Таким чином, за допомогою кластерного аналізу методом k-середніх ми виокремили у виборці три групи: з низьким, помірним та високим рівнем кіберкомунікативної залученості. Перша група містить 41 досліджуваного, друга – 29 досліджуваних, а третя – 12 досліджуваних. У відсотковому співвідношенні 50 % досліджуваних групи можна віднести до норми. Для наочності ми представили відсотковий розподіл досліджуваних вибірки по групах у вигляді діаграми на Рис. 3.2.

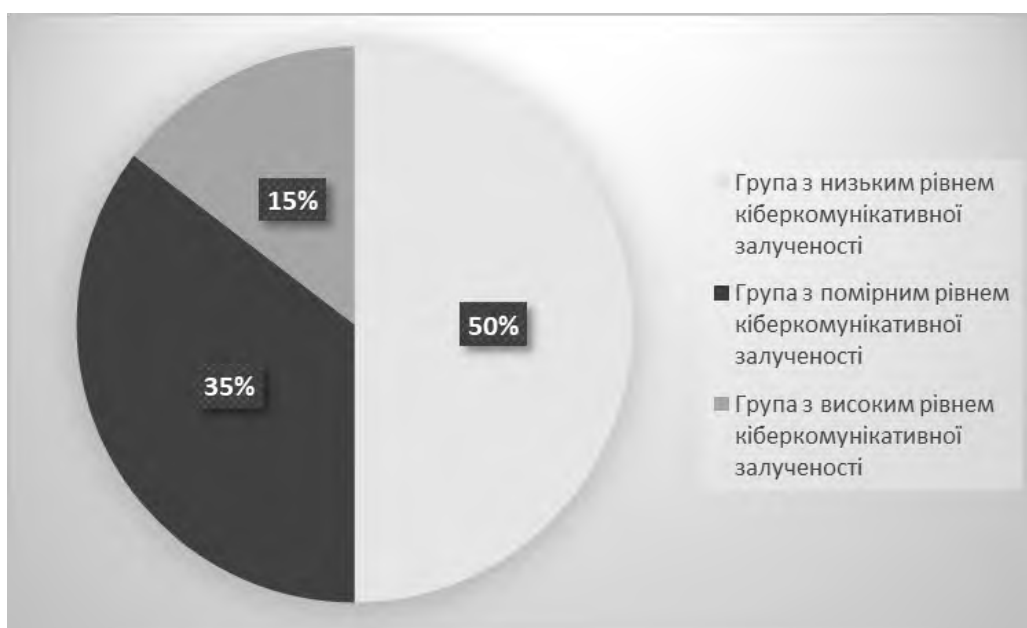

Рис. 3.2 Діаграма відсоткового розподілу досліджуваних по групах

3.4 Порівняльний аналіз показників комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості

Особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості ми вивчали за допомогою порівняльного аналізу показників комунікативних здібностей осіб юнацького віку у групах з різним рівнем кіберкомунікативної залученості. Перевірка розподілу отриманих даних за кожною шкалою на нормальність у програмі SPSS за критерієм Колмогорова-Смірнова показала, що за деякими шкалами він не є нормальним. Враховуючи цей факт, а також кількість груп, яка становить три, ми оцінювали відмінності у групах різної комунікативної залученості за показниками комунікативних здібностей із застосуванням непараметричного методу критерій Краскела–Уолліса. У Таблиці А.1 Додатку А, а також Таблицях 3.7-3.9 показані результати розрахунку критерію Краскела–Уолліса за допомогою програми SPSS.

Таблиця А.1 Додатку А демонструє середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показниками комунікативних здібностей тесту «Діагностика КСК» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса.

За даними Таблиці А.1 Додатку А ми не виявили статистично значущих відмінностей (асимптотична значущість критерію Хі-квадрат $p > 0,05$) між групами за такими показниками як Безпечність, Чутливість, Схильність до асоціальної поведінки, Самоконтроль, Логічне мислення.

З даних Таблиці А.1 Додатку А ґрунтуючись на тому, що асимптотична значущість статистичного критерію Хі-квадрат $p < 0,05$, ми встановили, що статистично значущі відмінності між групами існують за такими показниками як

- Товарищність та
- Емоційна стійкість.

Це дозволяє нам стверджувати, що групі з високим рівнем кіберкомунікативної залученості порівняно з іншими групами притаманні найнижчі Товарищність та Емоційна стійкість. Для наочності ми представили порівняння груп з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за Товарищністю та Емоційною стійкістю на Рис. 3.3 та Рис.3.4.

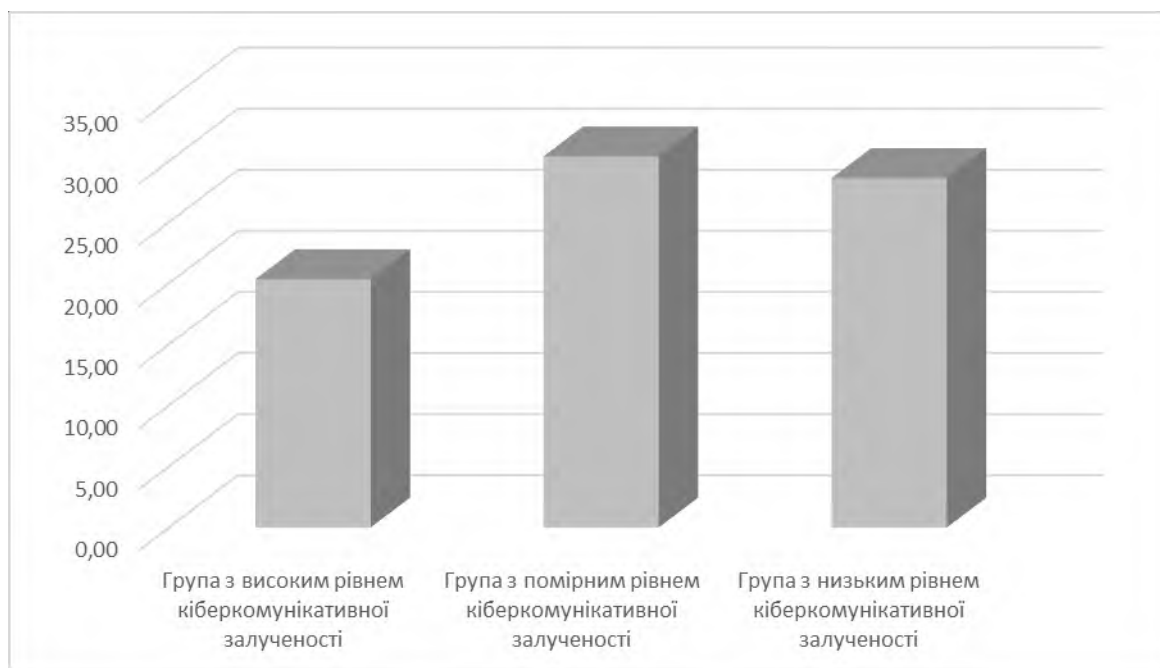

Рис.3.3 Відмінності груп з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за Товари́ськістю

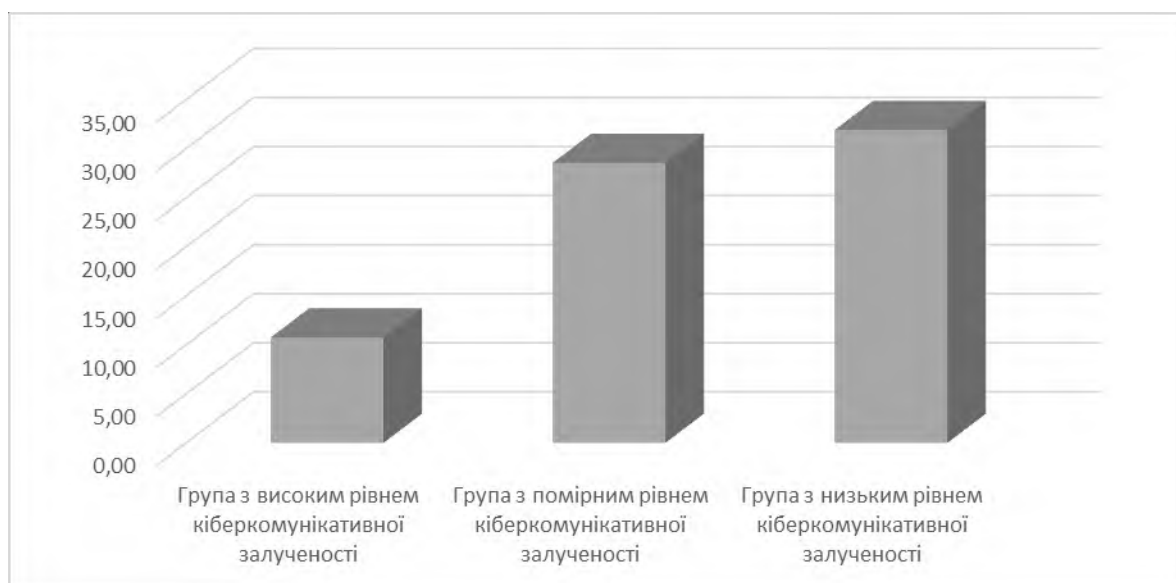

Рис.3.4 Відмінності груп з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за Емоційною стійкістю

Статистично значущий найнижчий показник Товари́ськості у групі з високою кіберкомунікативною залученістю в порівнянні з іншими групами ми пояснюємо високою залученістю до соціальних мереж та специфікою цифрового спілкування. Представники цієї групи надають перевагу кіберкомунікації як більш контрольованому, менш емоційно затратному та психологічно безпечному середовищу взаємодії як формі компенсації їхньої замкненості або сором'язливості.

Вони можуть обирати кіберспілкування через бажання уникнути дискомфорту у реальному живому спілкуванні, особливо при високій емоційній вразливості, тому, що в них не достатньо розвинені навички невербальної комунікації, миттєвість та гнучкість реакцій, здатність витримувати напруженість чи справлятися з умовно негативними емоціями, які можуть виникати при прояві відкритості, також здатність у прийнятній формі проявляти умовно негативні та соціально несхвалені емоції та не напрацьована різноманітність комунікативних стратегій. Незважаючи на кількість часу, який вони проводять у цифровому просторі, їхнє кіберспілкування може носити фрагментарний, поверхневий характер (коментарі, емодзі тощо), не передбачати глибокі міжособистісні зв'язки або взагалі не бути відкритим через анонімність або презентацію себе у образі, який не відповідає реальному Я. Також їхня висока залученість до соцмереж може бути пов'язана з тим, що кіберспілкування цілком задовольняє їхні комунікаційні потреби, чи то особистісні чи професійні, тому у реальному житті вони більш замкнені і не проявляють високу відкритість.

Разом з тим статистично значущий найвищий показник Товариськості у групі з помірною кіберкомунікативною залученістю ми пояснюємо тим, що юнаки цієї групи вміють тримати оптимальний баланс між кіберкомунікацією та офлайн комунікацією, можливо, активно використовують соціальні мережі вибірково для цілей навчання чи роботи або як засіб підтримання контактів або планування зустрічей, на відміну від групи з високою залученістю вони менше відчують «цифрову втому», тому більш відкриті до спілкування у реальному житті, критично ставляться до контенту і взаємодії у соціальних мережах, їх менше задовольняє поверхнєве кіберспілкування, тому вони більше прагнуть зближуватися з людьми у реальному житті на емоційній основі.

Статистично значуще найнижче значення Емоційної стійкості групи з високою кіберкомунікативною залученістю ми теж пов'язуємо з її високою залученістю до соціальних мереж та зі специфікою спілкування у цифровому просторі. По-перше, неконтрольований час перебування у цифровому середовищі є джерелом стресу. Постійний скролінг соціальних мереж та переключення уваги між різними видами

контенту, великі обсяги інформації створюють високе навантаження на нервову систему, зокрема на симпатичну нервову систему, викликають труднощі з концентрацією уваги. По-друге, юнаки, особливо з підвищеною чутливістю, можуть переоцінювати значущість подій, які подають у каналах новин, можуть негативно реагувати на негативно забарвлений контент. По-третє, інтенсивна залученість юнаків до цифрових комунікаційних практик, що включають постійний обмін повідомленнями, моніторинг профілів інших користувачів, поширення та коментування інформаційних матеріалів, а також систематичне споживання аудіовізуального контенту, сприяє постійному порівнянню власного життя з ідеалізованими віртуальними моделями, представленими у соціальних мережах. Розбіжність бажаного та дійсного може спричиняти тривогу, коливання настрою, почуття незадоволення, депресивні думки, зниження самооцінки, знецінення власних досягнень та відчуття незадоволеності своїм життям. І зрештою, для особистостей з емоційною нестійкістю характерна нездатність впоратися з життєвими труднощами, схильність уникати складних комунікативних ситуацій через відсутність стратегій долаття емоційного дискомфорту, внаслідок чого вони й занурюються до соціальних мереж. Висока інтернет-активність, а саме проведення великої кількості часу у соціальних мережах, обумовлює відхід від реальності. У віртуальному світі юнаки можуть долати комунікативні ситуації із позитивним результатом, у реальному просторі такого не відбувається, що спричиняє імпульсивність, розпач, вони важко переживають невдачі, таким чином менше часу хочуть проводити в реальному світі, цілком поринаючи у віртуальний, у результаті чого створюються передумови для формування кіберзалежності. Крім того, у віртуальному спілкуванні емоційно нестійкі юнаки мають час сформулювати свою думку або можуть легко перервати бесіду і так же легко її продовжити, приховати перед співрозмовником власні негативні емоції або підтримати спілкування, вставивши певний смайлик.

Водночас група з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості продемонструвала статистично значущий найвищий показник Емоційної стійкості. Ми пов'язуємо це з тим, що досліджувані цієї групи менше за всіх інших

досліджуваних вибірки стикаються з онлайн-конфліктами, хейтом, новинами, негативно забарвленим контентом, вони мають стратегії подолання стресу у реальному житті, наприклад, за допомогою фізичної активності або живого спілкування з однолітками чи дорослими, вони стикаються з різноманітними життєвими ситуаціями, в яких розвивають навички комунікації, включаючи невербальну, тому швидше набувають комунікативний досвід, і як наслідок стають більш адаптивними й емоційно стійкими. До того ж вони менше залежать від лайків та коментарів, тож їхня самооцінка більш стабільна, що сприяє внутрішній емоційній стабільності.

З огляду на асимптотичну значущість критерію Хі-квадрат на тенденційному рівні ми можемо говорити про статистично значущі розбіжності за Чутливістю ($p=0,068$) та Незалежністю ($p=0,051$). Наочно тенденційні відмінності між групами з різним рівнем кіберкомунікативної залученості у вираженості Чутливості та Незалежності представлені нижче на Рис. 3.5 та Рис. 3.6.

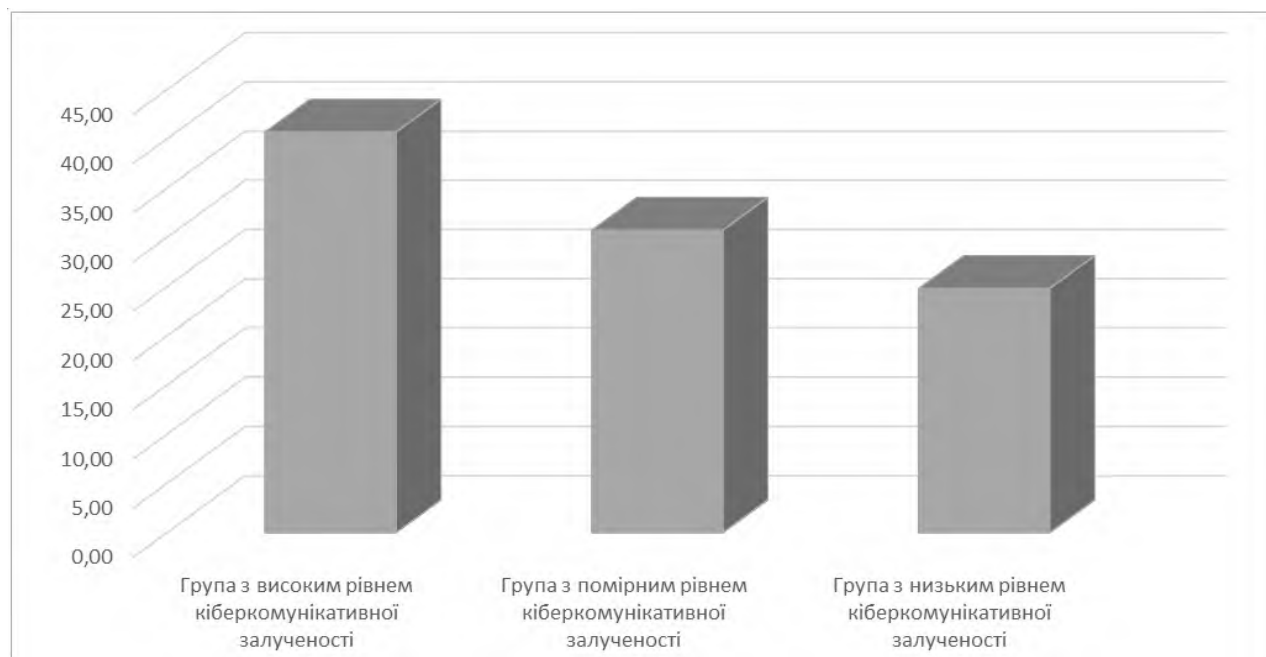

Рис. 3.5 Тенденційні відмінності між групами з різним рівнем кіберкомунікативної залученості у вираженості Чутливості

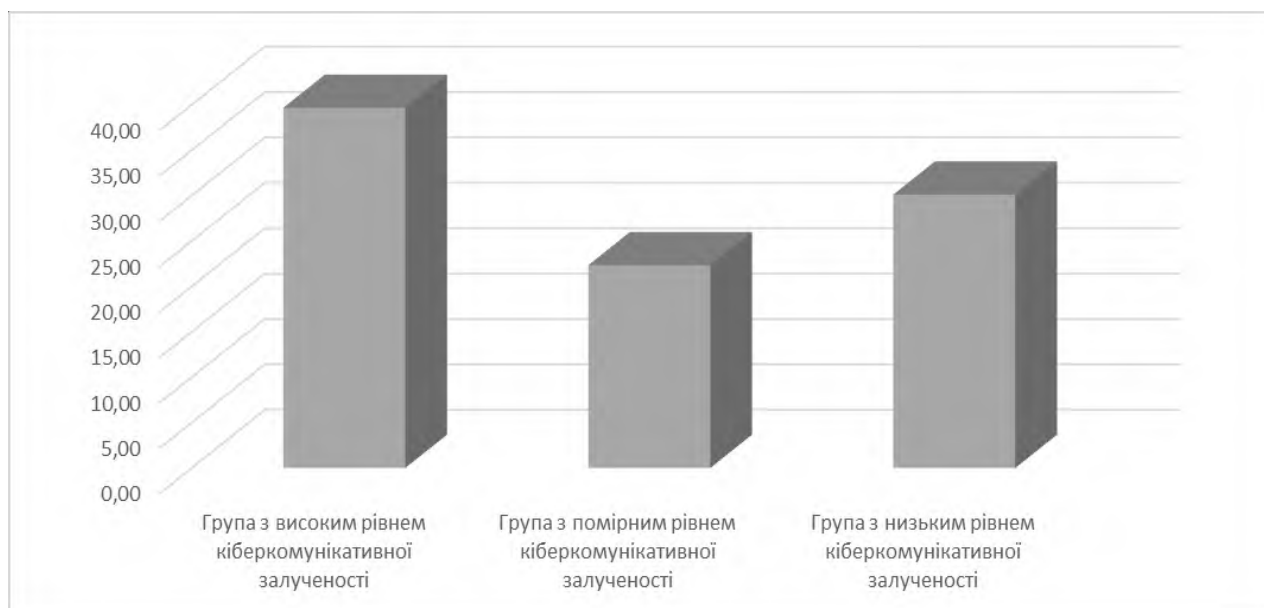

Рис. 3.6 Тенденційні відмінності між групами з різним рівнем кіберкомунікативної залученості у вираженості Незалежності

На підґрунті вищевикладеного ми можемо стверджувати, що представники групи з високим рівнем кіберкомунікативної залученості більш за представників інших груп схильні проявляти емоційну вразливість до зовнішніх впливів, тонко реагувати на соціальні сигнали, але водночас більш схильні до самостійності у прийнятті рішень. Ми пояснюємо це тим, що висока Чутливість й зумовлює високий рівень залученості цих юнаків до кіберкомунікації, за допомогою якої вони компенсують свою чутливість до емоційного клімату та прагнення знайти прийняття, підтримку та розуміння. Кіберсередовище дає юнакам з підвищеною Чутливістю контрольованість та фізичну дистанцію від співрозмовників, внаслідок чого в них виникає відчуття впевненості та безпеки, бо вони мають можливість дати собі час на вибір реакції, відредагувати відповідь або зовсім не реагувати чи у будь-який момент вийти з комунікації на відміну від живого спілкування. При цьому кіберсередовище повною мірою дозволяє реалізувати Незалежність через самостійний вибір співрозмовників та території спілкування, анонімне отримання коментарів та відгуків або висловлювання своєї думки, створювання будь-якого образу себе, який може принципово відрізнятись від власного Я у реальному житті, широкий вибір соцмереж дозволяє не обмежуватись своїм близьким оточенням, а будь-де знайти «свою» групу за інтересами та вподобаннями. Анонімний характер

кіберспілкування для чутливих юнаків створює особливу свободу представлення себе перед іншими людьми, надає необмежені можливості проявляти свою підвищену Чутливість у вигляді іміджетворчості. Водночас через надмірне залучення до кіберспілкування юнаки можуть проявляти потребу у Незалежності від оточуючих у реальному житті.

Найнижчу Чутливість на тенденційному рівні у групі з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості ми пов'язуємо з тим, що такі юнаки не втікають з реального спілкування у віртуальне, оскільки через нижчу Чутливість не бояться бути відкинутими, осміяними або вразливими, вони більш схильні витримувати емоційний дискомфорт реального спілкування.

Найнижчу Незалежність на тенденційному рівні у групі з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості ми пов'язуємо з їхнім прагненням до збереження гармонії між спілкуванням в онлайн та офлайн просторах, яке може знижувати прояви автономності та робити їхні особисті кордони більш гнучкими та розмитими.

Таблиця 3.7 демонструє середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показниками кіберкомунікативних здібностей за тестом Айзенка «Ваш характер» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса.

Таблиця 3.7

Середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показниками комунікативних здібностей за тестом Айзенка «Ваш характер» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса

Показник комунікативних здібностей.	Рівень залученості	Кількість досліджуванних у групі	Середній ранг	Хі-квадрат	Асимптотична значущість p
Інтроверсія/ Екстраверсія	Помірний	29	27,63	0,816	0,665
	Високий	12	23,75		
	Низький	41	29,95		
Емоційна стабільність/ Емоційна нестабільність	Помірний	29	25,92	3,382	0,184
	Високий	12	39,75		
	Низький	41	27,90		

За даними Таблиці 3.7 не виявилися статистично значущі відмінності (асимптотична значущість критерію Хі-квадрат $p > 0,05$) між групами за такими показниками Інтроверсія/Екстраверсія, Емоційна стабільність/Емоційна нестабільність.

Нижче в Таблиці 3.8 наведені дані середніх рангів груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показником Щирість тесту Айзенка «Ваш характер» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса.

Таблиця 3.8

Середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показником Щирість тесту Айзенка «Ваш характер» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса

Показник комунікативних здібностей.	Рівень залученості	Кількість досліджуваних у групі	Середній ранг	Хі-квадрат	Асимптотична значущість p
Щирість	Помірний	29	32,53	8,886	0,012
	Високий	12	10,50		
	Низький	41	29,52		

Хоча шкала Щирість не входить до показників комунікативних здібностей, але у якості додаткового факту варто зазначити, що за нею теж виявилися статистично значущі відмінності між групами (асимптотична значущість критерію Хі-квадрат $p=0,012$). Таким чином досліджувані групи з високим рівнем кіберкомунікативної залученості у порівнянні з досліджуваними інших груп виявилися найменш щирими.

У Таблиці 3.9 надані середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показниками комунікативних здібностей за методикою «КОС-2» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса.

Таблиця 3.9

Середні ранги груп відповідно до рівню кіберкомунікативної залученості за показниками комунікативних здібностей за методикою «КОС-2» та статистичні критерії розрахунку критерію Краскела–Уолліса.

Показник комунікативних здібностей.	Рівень залученості	Кількість досліджуваних у групі	Середній ранг	Хі-квадрат	Асимптотична значущість р
Комунікативні схильності	Помірний	29	32,58	4,827	0,090
	Високий	12	16,33		
	Низький	41	28,35		
Організаторські схильності	Помірний	29	30,18	1,895	0,388
	Високий	12	21,08		
	Низький	41	28,90		

За даними Таблиці 3.9 ми не виявили статистично значущої відмінності (асимптотична значущість критерію Хі-квадрат $p > 0,05$) між групами за таким показником як Організаторські схильності.

Асимптотична значущість критерію Хі-квадрат $p = 0,09$ дозволяє нам говорити про розбіжності між групами на тенденційному рівні за Комунікативними схильностями. Тобто досліджувані групи з високим рівнем кіберкомунікативної залученості менше за представників інших груп мають внутрішню потребу, мотивацію до соціальної взаємодії. На нашу думку, це можна пояснити переважною орієнтацією на цифрову форму комунікації як альтернативу живій міжособистісній взаємодії. Проте незважаючи на високу активність у соціальних мережах, такі юнаки виявляють знижену потребу у безпосередньому спілкуванні, обмежену ініціативність у встановленні нових контактів та стриманість у реальних комунікативних ситуаціях. У цьому випадку кіберкомунікація, на наш погляд, виконує компенсаторну функцію, знижуючи необхідність в емоційно насиченому офлайн-спілкуванні.

Проте найвищі Комунікативні схильності на тенденційному рівні мають досліджувані групи з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Таким чином, за результатом аналізу та узагальнення вищенаведених даних ми встановили, що група з високим рівнем кіберкомунікативної залученості продемонструвала статистично значущі найнижчі показники Товариськості, Емоційної стійкості та Щирості. Також на тенденційному рівні досліджувані цієї групи мають найвищу Чутливість та Незалежність та найнижчі Комунікативні схильності.

Водночас група з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості на тенденційному рівні продемонструвала найнижчу Чутливість.

Проте на тенденційному рівні група з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості продемонструвала найнижчу Незалежність та найвищі Комунікативні схильності.

Висновки до розділу III

1. За результатами аналізу рівня виразності кіберкомунікативної залученості осіб юнацького віку за допомогою описових статистик ми дійшли висновку, що юнаки нашої вибірки в цілому не демонструють вираженої кіберкомунікативної залученості до соціальних мереж.

2. За результатами аналізу рівня виразності комунікативної компетентності осіб юнацького віку за допомогою описових статистик ми дійшли висновку, що більшість показників комунікативних здібностей знаходяться на середньому рівні, що загалом свідчить про збалансований розвиток навичок міжособистісної взаємодії, характерний для даного вікового періоду. Переважну вираженість Логічного мислення, помірну Екстраверсію та виражену Емоційну нестабільність ми пов'язуємо з віковими особливостями, зокрема особливостями розвитку інтелекту, специфікою цифрового простору, особливостями спілкування у юнацькому віці та нестабільною соціальною ситуацією у країні та в світі. Нижчий за середній рівень їхніх Організаторських схильностей може свідчити про недостатній досвід у плануванні та координації спільної діяльності, що часто пов'язано з віковими особливостями та відсутністю умов для розвитку відповідних схильностей.

3. За допомогою кластерного аналізу методом k-середніх ми виокремили у вибірці три групи: з низьким, помірним та високим рівнем кіберкомунікативної залученості. Перша група містить 41 досліджуваного, що становить 50% загальної кількості досліджуваних, друга – 29 досліджуваних, що становить майже 35% загальної кількості досліджуваних, а третя – 12 досліджуваних (майже 15% загальної кількості досліджуваних).

4. За результатами порівняльного аналізу показників комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості ми дійшли висновку, що група з високим рівнем кіберкомунікативної залученості продемонструвала статистично значущі найнижчі показники Товариськості, Емоційної стійкості та Щирості. Також на тенденційному рівні досліджувані цієї групи мають найвищу Чутливість та Незалежність та найнижчі Комунікативні схильності. Водночас група з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості на тенденційному рівні продемонструвала найнижчу Чутливість. Проте група з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості на тенденційному рівні продемонструвала найнижчу Незалежність та найвищі Комунікативні схильності.

Підсумовуючи дослідження можна зробити висновок, що висунута на початку дослідження гіпотеза про наявність відмінності між групами осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості у віртуальне комунікативне середовище за складовими комунікативних здібностей була емпірично підтверджена.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати нашого теоретичного та емпіричного дослідження особливостей комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості, можна зробити наступні висновки:

1. На основі теоретичного аналізу було встановлено, що кіберкомунікація є глобальним явищем сучасності, що впливає на всі сфери суспільного життя. Вона вивчається в межах різних наук і є специфічним типом комунікації, який поєднує традиційні форми з новими технологічними чинниками. Також на підґрунті аналізу наукових джерел та теоретичних матеріалів було визначено, що поняття комунікативних здібностей у психології розуміється як комплекс психологічних характеристик, що визначає здатність особистості ефективно спілкуватися. Вони водночас є сталими та динамічними, тобто за сприятливих умов можуть розвиватися та вдосконалюватися. У юнацькому віці міжособистісні взаємини ускладнюються, і комунікація з однолітками та дорослими стає ключовою для розвитку психічних процесів, саморегуляції, системи цінностей та інтелекту. Розвиток комунікативних здібностей дозволяє ефективно оцінювати та моделювати соціальні ситуації, формує соціальну поведінку, забезпечує успішну адаптацію, задоволення потреб у спілкуванні та самореалізацію. В сучасних реаліях всеохоплюючого занурення у кіберпростір юнаки мають навчитися ефективно використовувати комунікативний потенціал, ставити реальні цілі й досягати їх, адекватно реагуючи на власні успіхи й невдачі.

2. В ході дослідження комунікативних здібностей осіб юнацького віку було визначено, що більшість з них знаходяться на помірному рівні виразності, що свідчить про збалансований розвиток міжособистісних навичок даних осіб. Комунікативні здібності юнаків характеризуються високою вираженістю логічного мислення, помірною екстраверсією та емоційною нестабільністю, а також низьким рівнем виразності організаторських схильностей.

3. У ході дослідження виразності кіберкомунікативної залученості було встановлено, що юнаки в цілому не демонструють вираженої кіберкомунікативної

залученості до соціальних мереж, що проявляється у відносній помірності виявлення таких явищ, як Значущість соціальних мереж, Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами, Конфлікт через соціальні мережі. Також було емпірично встановлено, що для осіб юнацького віку типовим є розподіл виразності даного феномену за низьким, помірним та високим рівнями.

4. В ході порівняльного аналізу комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості було встановлено, що юнаки з високою залученістю характеризуються найнижчою товариськістю, емоційною стійкістю та щирістю, тенденційно – найвищою чутливістю, незалежністю та найнижчими комунікативними схильностями. Група з низьким рівнем кіберкомунікативної залученості на тенденційному рівні характеризується найнижчою чутливістю, а для групи з помірним рівнем кіберкомунікативної залученості на тенденційному рівні характерна найнижча незалежність та найвищі комунікативні схильності.

Отже, отримані результати підтверджують наявність відмінностей між групами осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за складовими комунікативних здібностей, зокрема свідчать про те, що юнаки з високою залученістю у віртуальне комунікативне середовище демонструють нижчий рівень розвитку цих складових. Таким чином ми можемо говорити про підтвердження висунутої нами гіпотези.

Перспективою подальших досліджень може бути продовження роботи у вибраному напрямку із залученням більшої кількості досліджуваних та вивчення більш широкого спектру характеристик комунікативних здібностей у осіб юнацького віку. Дослідження відкриває перспективу для розробки психологічних програм та тренінгів з розвитку комунікативних здібностей старшокласників та студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барчі Б. В., Розман Є. В. Особливості спілкування в ранній юності. *Наука майбутнього*. зб. наук. пр. студентів, аспірантів та молодих вчених. голов. ред. В. В. Гоблик. Мукачево, 2021. Вип.1.С. 7-11. <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/17-2021.pdf>
2. Бегерська О. В. Особливості інтернет-комунікації. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2017. № 38. С. 17–20. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/257026.pdf>
3. Берегова Н.П., Джигун Л.М., Ігумнова О.Б. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72), № 3. С. 54-59. <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12560>
4. Боднаренко Б. О., Денисюк С. Г. Соціальні мережі як засіб формування свідомості. Вінниця: ВНТУ. 2020. 1596 с. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/viewFile/10106/8463>
5. Бохонкова Ю. Вікові та психологічні особливості міжособистісного спілкування юнаків. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19 (1). С. 20-25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19(1)_5).
6. Буковська О.О., Мазур Т.В., Анищенко Л.О. Вплив соціальних інтернет-мереж на соціалізацію молоді. *Габітус*. 2021. №29. С.48-52. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.29.7>
7. Варнавська І.В. Комунікативні здібності в контексті професійного вибору старшокласників. *Virtus: Scientific Journal*/Editor-in-Chief M.A. Zhurba. March. No 42. 2020. 227 p. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/3753>
8. Вітюк Н. Р. Основні психологічні підходи до визначення категорії “комунікативні здібності особистості”. *Вісник прикарпатського університету: Філософські і психологічні науки*: зб. наук. праць, ІваноФранківськ: Плай, 2002. Вип. 3. С. 158-167.
9. Власова О.І. Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей: дис.... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київський національний ун-т ім.

Тараса Шевченка. К., 2006. 425 арк.: табл. - арк. 404-425
<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1666>

10. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б., Кадемія М. Ю., Коношевський Л. Л., Коношевський, О. Л. Інтернет-залежність дітей та юнацтва в період пандемії COVID-19: виклики, проблеми та шляхи їх вирішення. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2020. Вип. 58. С. 5-16. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-58-5-16>

11. Гуревич Р., Коношевський Л., Опушко Н., Цифровізація освіти сучасного суспільства: проблеми, досвід, перспективи. *Освітологічний дискурс*, 2022. № 3-4 (38-39), С.22-46. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.342>

12. Данько Ю. Соціальні мережі як засіб політичної комунікації. *EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE*. 2015. Volume 2. Issue 2. С. 204–209. <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-2/32.pdf>

13. Дорошенко Д. Теоретичний аналіз стратегій спілкування та особливостей переживання самотності в юнацькому віці. *Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету*. Випуск 9/ За ред. Л.П. Журавльової, В.О. Климчука, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. 129 с., с. 47-48. https://eprints.zu.edu.ua/29956/1/Збірник_9_2017.pdf

14. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: «Твори». 2020. 920 с. <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/469>

15. Зазимко О. В. Особливості формування індивідуального досвіду юнаків. *Досвід особистості: теорія і практика*: зб. матеріалів ІХ міжнар. наук.-практичної конференції (27-28 лютого 2020 р., м. Ніжин) / за ред. М.В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. [283 с.] С. 73-78. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722725/1/za1.pdf>

16. Король А. Розвиток комунікативних здібностей учнів: теоретичний аналіз. *Молодь і ринок*. 2019. № 2 (169). С. 54-59. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.162722>

17. Косташ В. Психологічні особливості комунікативних здібностей підлітків. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2018. Вип. 29. С. 113–115. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/11254>

18. Краснякова А. О. Інтернет-комунікація як чинник становлення політичної суб'єктності особистості. *Проблеми політичної психології*. 2015. Вип. 2. С. 243-253. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_24

19. Краснякова А. О. Проблеми дослідження комунікативних практик в інтернет-середовищі. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. Вип. 39. С. 202-211. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2017_39_19

20. Кузьменко В. У., Міськова Г. А. Теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативних здібностей підлітків. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Київ, 2012. Вип. 10. С. 95-102. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2012_10_15

21. Кукса Ю.В. Психологічні особливості формування навичок міжособистісної взаємодії у системі підготовки фахівців технічного профілю. Методичні матеріали та рекомендації. Полтава, 2024. 158 с. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26053/1/Психологічні%20особливості%20формування.pdf>

22. Мацюк З., Хвесик О. Комунікативні здібності як домінантна характеристика мовленнєвої особистості дитини. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 1(4). С. 88-94. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2017_1_17

23. Мягка М. Кіберпростір у вимірі комунікативного впливу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017 № 30 том 2. С. 141- 143. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v30/part_2/41.pdf

24. Наконечна М. Психологічні особливості інтерсуб'єктної взаємодії в юнацькому віці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки* : зб. наук. праць. Київ, 2022. Вип. 17. С. 60–71. DOI : [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17\(62\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).06)

25. Настояща К. В. Комунікативні практики соціальних мереж: фактори та вектори трансформації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 77. С. 118-126. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2018_77_14
26. Невідома Я. Г. Особливості соціалізації у юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Випуск 17. С. 337-346. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-17.%25p>
27. Павелків Р.В. Вікова психологія : підручник. Київ: Кондор, 2015. 469 с. ISBN 978-966-351-381-2. https://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf
28. Панасенко Е., Черепова Ю. Розвиток комунікативних здібностей майбутніх учителів філологів: психолого - педагогічний аспект. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ, 2017. Вип. 5. Ч. 2. С. 81-91. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2017_5%282%29_11
29. Парфенюк І. М. Соціальні мережі інтернету як засіб комунікації політичного лідера (на прикладі соцмереж Президента України). [Електронний ресурс]. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 58-65. <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/150208/149351>
30. Пляка Л. В. Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у майбутніх провізорів. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, серія Психологія*. Харків, 2008. Вип. 39. № 793. С. 351–354. <https://bit.ly/3KgZ4BE>
31. Сучасний тлумачний психологічний словник: близько 2 500 термінів / В. Б. Шапар. Харків: Прапор, 2007. 640 с. https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
32. Равлюк Т.А. Соціальні мережі як середовище застосування комунікативних практик. *Вісник науки та освіти*. № 2 (8). С. 534-546 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2\(8\)-534-546](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2(8)-534-546)

33. Разумовська Н. Розвиток комунікативних здібностей у студентів технічного ВУЗу. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 135. С. 148–153. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1835>

34. Севост'янов П.О., Яновська С.Г., Туренко Р.Л., Пивовар Д.Є. Психометричні показники та адаптація україномовної версії шкали залежності від соціальних мереж (М. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking Addiction Scale). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2024. № 77. С.21-27. DOI : <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-03>

35. Сидоров М., Табаков Д. Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 119-125. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/59836>

36. Соломенко Л.І. Комунікативна культура та комунікативні практики в соціальних мережах. *Інформація та соціум*. 2023. Листопад. С. 43-46. <https://jias.donnu.edu.ua/article/view/14589/14494>

37. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. / Федорченко Т.Є. (ред.), Кириченко В.І., Нечерда В.Б., Тарасова Т.В., Безрук К.О., Лаврентьєва І.В. Кропивницький: ІмексЛТД, 2022. 181 с. ISBN 978-966-189-655-9. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735658/1/Навч.-метод.%20посіб.%20%28Гриф%20МОН%2С%20ред.%20Т.Є.%20Федорченко%29.pdf>

38. Спиця-Оріщенко Н. Психологічні особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1. С. 198-201. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2016_1_36.

39. Тернопільська В.І. Теоретичні аспекти феномена «соціально-комунікативна культура». *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2017. Вип. 22. С. 44–50. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/22/06_ternopilska.pdf

40. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2017. 548 с. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1425>
41. Трачук Л. Ф., Казначеева Л. М. Інструменти невербальної інтернет-комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 59–64. DOI : <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276766>
42. Філософський енциклопедичний словник /редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с. <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011096>
43. Хомич Г., Вайсберг М. Комунікативні та організаторські здібності у структурі соціально- психологічної компетентності працівників військово-медичного закладу. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки* : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. Вип. 26 (71). 111 с. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.26\(71\).09](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2025.26(71).09)
44. Чередник Л.А. Інтернет-комунікація як спосіб сучасного міжособистісного спілкування. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття*: зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14-15 верес. 2017 р. Полтава: Сімон, 2017. С.161–167. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/3477>
45. Якимчук Ю. В. Розвиток когнітивного компонента комунікативних здібностей у студентів вищих навчальних закладів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки*, К., 2010. № 4. С. 96–104.
46. Adler R., Towne N. Looking out/looking in (2nd ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston. 1978.
47. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu. Warszawa-Krakow: PWN. 1999. 336 s.
48. Khofidul A , M., NirwanaI. D., Santosa G. Y., Ananda D. S., Junaedi A. R., Putri V. A., Nuriza, A. Z. The Role of Emoji in Personal Chatting in Building Long

Distance Romantic Relationships. *Journal of Studies on Art, Culture and Society*. 2025. 2(1), p.9099. DOI: [10.62012/jacs.v2i1.18](https://doi.org/10.62012/jacs.v2i1.18)

49. Mcleod S. Erik Erikson's Stages of Psychosocial Development. *Simply Psychology*. 2018, April 18 URL: <https://www.simplypsychology.org/erik-erikson.html>

50. Otajonova. D. Types of speech internet communication and functionality of its graphical display elements. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2025. 7(02). pp. 101–110. DOI: <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume07Issue02-10>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота. Особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

В кваліфікаційній роботі актуалізовано проблему інтернет-залежності, зокрема залежності від соціальних мереж, у юнацькому віці. Здійснено аналіз поняття «кіберкомунікація» у науковій літературі. Розглянуто особливості комунікативного спілкування у осіб юнацького віку. Емпірично досліджено особливості комунікативних здібностей осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості.

Результати емпіричного дослідження виявили наявність відмінностей між групами осіб юнацького віку з різним рівнем кіберкомунікативної залученості за складовими комунікативних здібностей, зокрема, юнаки з високою залученістю у віртуальне комунікативне середовище продемонстрували нижчий рівень розвитку цих складових, що має важливі наслідки для розуміння впливу інтернет-залежності на комунікативні здібності осіб юнацького віку.

Ключові слова: особи юнацького віку, кіберкомунікація, кіберкомунікативна залученість, комунікативні здібності.

ABSTRACT

Qualification work. Features of communicative abilities of adolescents with different levels of cyber communication engagement.

The qualification work makes actual the problem of Internet addiction, in particular addiction to social networks, in adolescence. The concept of "cybercommunication" in the scientific papers is analyzed. The features of communicative communication in adolescents are considered. The features of communicative abilities of adolescents with different levels of cybercommunicative engagement are empirically investigated.

The results of the empirical study revealed differences between groups of adolescents with different levels of cybercommunicative engagement in terms of components of communicative abilities, in particular, adolescents with high engagement in the virtual communicative environment demonstrated a lower level of development of these components, which has important consequences for understanding the impact of Internet addiction on the communicative abilities of adolescents.

Key words: adolescents, cybercommunication, cyber communication engagement, communicative abilities.